

84(24)

Х68

ГАФФОР ХОТАМОВ

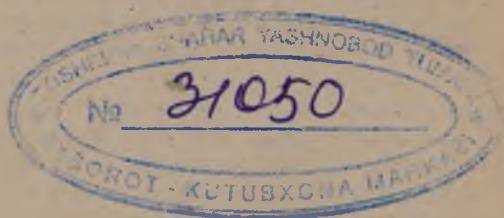
Кунтузмишнинг
кулмаган
бахти

ҒАФҒОР ҲОТАМОВ

КУНТУҒМИШНИНГ КУЛМАГАН БАХТИ

Қиссалар. Эсселар

Тошкент
~~Ўзбекистон Республикаси~~ ~~Материал~~ Комитети
~~Ўзбекистон Республикаси~~
1989

Ҳотамов Ғ.
X 68 Кунтуғмишнинг қулмаган бахти: Қиссалар. Эсселар. — Т.: Ёш гвардия, 1989. — 256 б. — (Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреатлари).

Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати ёзувчи Ғаффор Ҳотамовнинг ушбу китобига унинг «Азал ва абад», «Эврилиш», «Нурмурод жўжа» сингари асосан сўнгги йилларда ёзилган қатор асарлари киритилган. Бу асарлар инсонни қисматнинг чигал кўчаларига етакловчи худкомлик ва некбинликнинг ёруғ шуқуҳи, ёшларнинг қайноқ муҳаббатияу дарду дунёси, армон ва интилишлари ҳақида, моддий ва маънавий оламдаги нотасодиқий инқирозлар ҳақида баҳс этади.

«Барчаси бой берилган тақдирда ҳам келажак бор-ку олдинда!» — Боувининг гапи асосли, бироқ келажак бой берилмаслиги керак. Шу маънода ёзувчи Сузи жудо бўлган азиз нарсаларингизни ёдга солса, сизни муҳокамага, ҳаётнинг беомон фасл ва ҳукмлари ҳақида ўйлашга даъват этса, муқаррар у бесамар кетмаган бўлади.

Ҳатамов Г. Недолгое счастье Кунтугмиша: Повести и рассказы.

Ўз2

X $\frac{4702620201-140}{356(04)-89}$ 25-89

ISBN 5-633-00532-5

© Ғ. Ҳотамов. «Кунтуғмишнинг қулмаган бахти», 1989.

АЗАЛ ВА АБАД

МУСИБАТ КУНИ НАҚЛИ

Илоҳий такрор бор бу мусиқада.

МУҲАММАД СОЛИҲ

Беихтиёр урнидан туриб кетди у. Нохуш таҳлика юрагини сиқар, гарчи табиатан лоқайд ва совуқ-қон бўлса-да, шу тобда ҳаяжондан бармоқларининг учи-га довур титраётган эди. Оққушники мисол бўйинлари хиёл чўзилди, у саҳнга — доналар сийраклашган шахмат тахтасига одатий кибр аралаш синчков назар солди: зоҳиран, оқларнинг ҳоли танг эди...

— Уҳ-ҳ! — Кимдир ногоҳ энтикди, қора рух майдон адоғидаги катакка ташланган, шу йўлдаги шоҳни олиб қочиш мумкин бўлса-да, фарзиннинг бой берилиши муқаррар эди.

— Уҳ-ҳ! — Бу гал бир неча киши бирданига энтикиб юборди. Бундан унинг дилгирлиги янада ошди. — Мунча куйиб-пишмаса булар? — деб ўйлади у, тўсиндан юзи ўзгариб кетди, зеро, унинг иродасига итоат этмайдиган бармоқлар доналар узра чўзилган, ҳозир тождор фарзинга тегиб аянчли хато қиладигандек, ҳаётини издан чиқариб юборадигандек, Лорелеянинг юраги увишди, беихтиёр ўзини пича кетинга ташлаб, хаёлан ўтинди. — Қўлингни торт! Тега кўрма унга! Тега кўрма! — Тождор қўлини тортди. — Ҳа, шундай! Ошиқма. Ишингга пишиқ бўл. Чуқурроқ ўйла. Бекорга у фарзинини бераётгани йўқ. — Тождор одамларнинг гашига тегиб бошини қашиди, кейин қатъий бир фикрга келди шекилли, кескин узалди. — Им-м! — Лорелеянинг нафаси ичига тушиб кетди. Тождор, унинг назарида, қовушмаган ҳовлиқмалик билан фарзинни тахтадан юлиб олди ва четга суриб қўйди, шу чоғ енги тегиб кетди шекилли, тош қулаб, хунук товуш чиқарди, одоб юзасидан уни тиклаб қўйиш ўрнига шоша-пиша боя фарзин тур-

ган катакка ўзининг тим қора руhini сурди. — Одам деган шунақаям беўй бўладими, а? — Анавининг кўргамсизлиги, беўхшов қилиги ва ҳамон фарзиннинг ағанаб ётиши кўнглида нохуш таассурот қолдирган, тўпорилиги, шу худкомлиги билан ҳам ҳарифига у бас кела олмаслигини Лорелея англаб етган эди. — Бунинг нимасига умид боғлаб келдим? — Ададсиз чарчоқ туйиб кўзларини юмди у. — Бир қайнови ичида бўлмаса... Наҳот шунга фаросати етмайди? Шу ақл билан қандай қилиб чемпион бўлган? Ё тавба-а... Ким у — енгимдан тортаётган? Қўядими, йўқми булар? Мунча юлқинмаса? Ҳа-я, нега тик оёқда зинкийиб турибман? Ўтириш керак-ку ахир... — Ҳали бу фикри қатъийлашмай, боя кўргани — тожга даъвогар бўлмиш шу кеча уйқу билмай тузган мансуба якуни кўз олдига келди, чор тарафидан ёв босиб келаётгандек тинчини йўқотди у. — Нима қилдим энди? — Теварагига аланглаб, кўрдик, қуршаб ўтирганларнинг кайфияти тамомила бошқача. Ётсиради. — Кетиш керак! Тезроқ чиқиб кетиш керак бу ердан. Анавининг бели майрилиб кетди, ортиқ қиладиган ишим қолмади. Мен ўйловдимки... Ҳозир у филини тутиб беради, ахир, мен биламан-ку ҳаммасини, кейин... Ўзим гирт галварс экан-да, йўқса... Мен ўйловдимки, кечаси билан ухламаган одам... йўқ, кетиш керак, ҳозироқ чиқиб кетиш керак! Кўз тикиб ўтиришдан маъно қолмади. Ким у — енгимдан тортаётган! — Лорелея асабий юлқинди. — Ҳоли-жонимга қўядими, йўқми булар? Худоийм-эй! — Дилгирлигининг дастлабки қалқими шу бўлдики, енгидан тортган кимсага қасдма-қасд бошини баланд кўтарди ва ҳали енгини тортиб олмай туриб, ким биландир ўчакишганлигини тамомила унутди, бақамти ўтирганларни четлаб ўтди-да, ихчам зиналардан қуйига эна бошлади, унинг асаблари шу қадар чийралган эдики, бориб Георгийнинг нақ ёнидан, атай унга кўриниш бериб сўлга қайрилди ва виқор билан — бошини баланд кўтариб — даъвогарга беписанд назар солди, кейин янада намойишкорона алоозда бир-бир босиб юқорига кўтарилар экан, иситма алангасида кўзлари тинди, Георгийдан узоқлашган сайин унинг: — Лорелея! Қайт, қайт-гил! — дея илтижо қилишини илҳақ бўлиб кутди. Ниҳоят, бу илҳақлик ўкинчга айланди ва ўксик кўнглини ситиб юборди. Кўзлари намланиб, томогига бир нима тикилди. Ўзини хўрланган ва ҳақир ҳис этди, сўнгги зина-

га кўтарилди у, остонага довур икки қадам қолган, лекин Георгий ҳамон ортидан келмаган ва ҳатто чақирмаган ҳам эди. — Мен... мен атай кўриниш бериб ўтдим-а унга! — деб ўйлади Лорелея хўрлиги келиб, сўнг қуйи лабини тишлади, гурурини шунчалар топтаганлиги учун сира ўзини кечира олмасди у. Назарида, манави ўтирганлар ҳам унинг дилидагини уққан, азбаройи гаши келганидан чиқиб кетаётганлигини гўё ҳамма билар эди; боя бетоқат бўлиб титраб кетди-ку ахир, ён-веридагилар шуни пайқамаган дейсизми, кўра-билатуриб, атай ўзларини гўлликка солишади, гўё эътибор беришмаган, ҳеч вақони сезишмаган, ичларида эса хоинона кулишади. — Мунофиқлар, — дея ижирғанди у. — Тайин борми буларда? — Бир пайтлар ўзининг ҳар бир ҳаракатини ҳам мана шундай — юрак ҳовучлаб кузатишгани, сўнг даста-даста гуллар тутиб олқишлашгани ёдига тушди, ҳаста дили баттар ўксиди, тубсиз дара қаърига тойиб кетаётгандек, қайтиб ўнглай олмайдигандек ҳис этди ўзини, мотамсаро, остонага довур борди-да, беихтиёр тўхтади, ортига — кўнгли қолган кимсаларга ўгирилиб қаради, шаҳодат бармоғини чаккасига тираб, ўйга толган киши аллозида ўтирган Георгийга кўзи тушдию довучча еган каби юзи буришди. — Мунофиқ! — Ич-ичидан тошиб келган ғазаби чатнаб миясига урилди-да, аламзада инг-роққа айланди: — Э, худо! Манави каллаварамларингни қара! Ҳали булар, Георгий ҳар юришининг минг томонини ўйлаяпти, деб ўтиришган чиқар? Мунча анойи бўлишмаса?! — Унинг, бу ўйинда Георгий аниқ ютади, ҳозир у ҳунар кўрсатиб, ҳаммангни майна қилиб ўтирибди, аслида кечаси мўлжалини пишиқлаб олган, дегиси, нафасини ичига ютиб ўтирган эсарларни масҳара қилиб кулгиси келди. Фаҳмича, шундай деган тақдирда ҳам биров хайрхоҳ бўлмайди, ҳеч ким унга ишонмайди. Ўқиними бу? Ўаёқдан кеп қолди ўзи, дея ижирғанишди, жеркишади, чиқариб ҳайдашади. Бармоғини букиб тишлаганча унсиз йиғлади. Йиғлайтуриб, Лорелея англадики, ҳар қалай, анавиларга ўхшаб аҳмоқ бўлиб ўтиргани йўқ, нима бўлишини билади, шундан таскин туйди у, нигоҳини залдан узаётиб, кеча ўзига шакарғуфторлик қилган сартарош йигитни илғаб қолди. Ҳатто шугина ҳам Лорелеяни буткул унутган, ҳатто шугина ҳам чап кафтига ияк тираганча қиргинга гирифтор синоҳларга тикилиб, афтидан, юрак ҳовучлаб ўтирар, бар-

моқлари орасидаги сигарет тамоми кулга айланган ва ундан ҳамон ингичка тутун таралиб, ҳавога сингиб кетар эди.

Лорелея унинг панжалари нозик қўлига қаради, кечагина ўзи Паганининикига¹ менгзаган шу қўллар ҳозир оқжим ва ёқимсиз кўринди, сартарошнинг турли кремларни кафтига суртиб, аллакимларнинг юзини уқалашни хаёлидан кечди, кўнгли беҳузур бўлди, қайрилиб эшикка йўналди. Шу чоқ тўсиндан кимдир унинг йўлини тўсди. Лорелея таққа тўхтади, бир хил бўлиб, ункаси тулиб кетди, йўқ, қайтмайди энди, кетади. Намланган кўзларини юмиб очди, ва кўрдик, ланг очик қўш табақа ўртасидаги эшик устунига рўбарў келган экан, биров бошлаб масхара қилгандек титраб кетди у, бушашганча устунни айланиб ўтди-да, мрамар зиналарни бир-бир босиб асфальт йўлакка тушди. Уйга оёғи тортмади — юрагига қил сиғмас эди. Қаён боришини, нима қилишини ўйлаб кўргунча бўлмай йўлакни кесиб ўтди ва парижонхотир, хиёбон оралаб юриб кетди. Кетатуриб, Георгийнинг олдига тушиб боргани, атай бошини баланд кўтариб хусумат билан қарагани ёдига тушди. Ўзининг шу қилиғи, аламини босолмай юрагидагини сездириб қўйгани орини кўзгади. — Уят бўлди. Нега тушиб бордим? Нима зарил эди? — Дарду алами кучайиб, ўзини шу кўйга солган Георгийга ғашлиги ортди. — Доғули. Наҳот у мени кўрмаган бўлса? Кўрга-ан! — У тушиб борганида Георгий гўё ўйга толиб ўтирар, фақат нигоҳигина буёққа — Лорелеянинг боши оша залга йўналган эди, у аниқ бир нуқтага тикилмаётганлигини, ҳеч вақони кўрмаётганлигини, фикри-ёди бошқа ёқда эканлигини Лорелея англаган, бироқ ҳозир худди шу манзара қайта бошдан хаёлида жонлангач, ҳамма-ҳаммаси унга бошқача бўлиб туюлди. — Тушиб келаётганимни у кўрган, — деб ўйлади Лорелея, назарида, чиндан ҳам Георгий аввал бошда унга кўз учида бир қараб олгандек эди. — Кейин жўрттага ўзини кўрмаганга олди, жўрттага! — Бу гумон ортиқ ғазабини келтирмади, кўнглининг бир четида шу ўйи ҳақиқатдан йироқ эканлигини ўзи ҳам сезиб турарди. Тўсиндан Георгий уззу кеча уйқу билмай, аввал ҳалокатдан қутулиш, сўнг ҳарифини чалғитиб, халтакўчага қа-

¹ Никколо Паганини (1782-1840) — италиялик улуг скрипкачи, композитор.

манш йўлини топгани, тагин ўзини бечора кўрсатиб зимдан ниятини амалга ошираётгани хаёлидан кечди. — Шунча шумликка борган одамдан ҳар балони кутиш мумкин, — деб ўйлади у Георгийни баттар ёмон кўриб. — Дарёга ҳул обориб, қуруқ қайтариб келади бу! Мунофиқ! Атай кўрмаганга олди-я! Арпасини хом ўрдимми мен, йў-йўқ, жўрттага шундай қилади у, жўрттага. Ичидагини билмасам экан. Мени кўролмайди, ерга урмоқчи бўлади. Камситади... Қаерга кеп қолдим ўзи? — У сув юзида қалқиб ўйнаётган япроқларга ва хил-хил кирланган нилуфарга тикилиб қолди. — Қаер бу? — Қачондир шу йўлакдан ўтган, фавворани ҳам кўрган эди. Ҳовузнинг нариги четида, мармар тўсиқда ўтириб итининг бошини силаётган қизга кўзи тушди. — Одамлар суйганиниям мунча эркаламайди, — Георгий шу кеча шахмат тахтаси узра мук тушиб ўтирганида бориб суйкалгани ва унинг силтаб ташлагани Лорелеянинг ёдига тушди, — бежиз итга меҳр қўйишмас экан-да ўзи, — алам билан кулимсиради у, — ҳамма хоин, бир-бирини кўргани кўзи, отгани ўқи йўқ. Мана, Георгий, сал кам чемпион, шундай бўлатуриб, умр бўйи мени таҳқирлаб келади, — шунда ҳақиқатан ҳам Георгий ўзига нисбатан ими-жимидида ҳамиша ёмонлик қилиб келгандек, руҳини синдириб, шунинг баробарида ўзи юзига чиқишга интилгандек бўлиб туюлди. — Аслида йўриғига юрмай, Канченжангига¹ кетсам бўлар экан. Экспедициядан қолиб ўтирибман-а мен тентак. Э, тавба! Юргил, ёнимда бўл, наҳот ёлғиз қолдирсанг, деса ёш боладай лаққа тушиб ўтирибман-а! — Лорелеянинг алами келди. — Мунинг обрўйи менга соя солмасин дейди-да. Вой шайтон-эй, билмас эканман уни. — У бир нуқтага тикилиб қолди, орадан хийла вақт ўтгач, ўша нуқта аста-секин тароватини йўқота бошлаган нилуфарга айланди. — Илгариям келувдим шу ерга? Ҳа, ҳа, ҳовузнинг кунчиқар тарафидан ўтиб кетувдим. Э-э, ҳа... Мунча ҳаво дим бўлмаса? Шўрликка қизчанинг силаб-сийпашиям ёқмаяпти-я. Ит итлигига боради-да, бари бир. Сени тушунармиди у? — деб ўйлади Лорелея, ҳовузнани айланиб ўтгач, яна йўлида давом этди, шу чоғ чап юзи тортилиб, ёноғи пир-пир уча бошлади, қўли билан у чак-

¹. Канченжанги — оламдаги сарбаланд чўққиларнинг бири (Непалда).

касини босган кўйи: --- Шунча одамни майна қилиб ўтирибди-я, — деган хаёлга борди, беихтиёр отаси — Султон Мирзонинг гангиган, абдолваш авзойи, сўнг қора плашч кийиб юрадиган Пири Мафиянинг сиёқи кўз олдидан ўтди, бироқ Пирнинг қиёфасини аниқ-тиниқ эслай олмади.

Ойиси айтган:

— Балокаш дунё экан-да, қизим. Муҳаммад Расулни қамаган, сўроқ қип отган шу бағрикўрт, дейишгич эди, ўзиям Азроилга ўхшаб ҳамманинг юрагини обқўйганди. Бир кун шотирлариминан кеп уйимизнинг тоза чангини чиқарган. «Нақл»нинг қўлёмасини топ, деб идорасига чақиравериб отанг бечорани сил қилган. Кеп-кеп, энди шу алайҳиллаъна отангнинг оёғидан об ўтирса-я?!

Лорелея нохуш ўйларни қувмоқчи бўлган каби бошини сарак-сарак қилди. — Наҳот у шунчалар қабих бўлса? Наҳот у далвай қилиб чалғитса-ю, шунга ҳеч кимнинг фаҳми етмаса? Наҳот у бир умр тантана қилса-ю, макрини ҳеч ким англамаса? Худо бордир-ку, ахир?! Кўриб тургандир-ку? Қазган чоҳига бебокнинг ўзи тойиб кетар ҳали, ахир... — У хиёбон оралаб тез-тез юриб кетди.

Елпигичсимон даричани силтаб очди-да, ҳовлига кирди ва гулзор оралаб ўтган йўлакдан боратуриб, зина олдида турган кампирга кўзи тушди. — Ким бу? Нима қип турибди бу ерда? — У суриниб йиқилаёзди. — Янглишиб, бошқа бировникига кириб қолдимми ё? — Шу гумон боис аввал эшикка, сўнг дераза равоқига қаради, гултувакдаги лимоннинг сарғиш меваларига кўзи тушгач, баттар ҳайрон бўлиб кампирга юзланди, кампир ўғирлик устида қўлга тушган каби бечорасиниб бурчакдаги хас-хашакка ишора қилди ва етти ёт бегона тилда бир нималар деди, шундагина Лорелея унинг қўлидаги супургига эътибор берди. — Фаррош-ку. Қўрқиб кетди-я шўрлик. Нимадан чўчийди мунча?.. — Кампирнинг ҳилвираган халатию жовдираган мунчоқдек кўзларига кўзи тушгач, бир гуноҳга ботган каби ич-ичидан эзилди. — Авзоимдан ҳайиқди. Тўшаклар нега саранжом-саришта эмас деб жеркисам ё шикоят қилсам бечоранинг шўри қайнаб қолади чоғи. Ҳар қалай, бекаман, кимсан — тожга даъвогарнинг хоними. Мунча титрама-са, э, худо, — зиналарни бир-бир босиб, юқорига кўтари-лар экан, — эрта бир кун наҳотки мен ҳам шу кўйга

тушсам? — деб ўйлади у ва ҳақирлик туйғуси яна юзага қалқиб чиқди, — йўқ, йўқ, худо сақласин! Бундан кўра ўлган афзал. Қизи-иқ, нега ивирсиб юрибди у бу оламда — ўзини хўрлаб?.. — Лорелея ичкарига киргач, чап қўли билан эшикни ёпди-да, бир нимани эсламоқчи бўлган каби ўйланиб туриб қолди. Хийладан сўнг у ҳамон ёноғи учиб, ҳатто лабининг бир чети тортилаётганлигини пайқади. Бироқ ортиқ бунга аҳамият бермай, даҳлиздан ўтиб меҳмонхонага кирди, паришон, жиҳозларини кўздан кечирди, сўнг яна икки қадам юрди ва хонанинг қоқ ўртасига келиб тўхтади, шууридаги қандайдир майл уни безовта қилар, лекин нима шу, ҳеч идроклай олмасди. Ниҳоят, бориб нигоҳи бурчакдаги жавонга илинди. — Нима? Нимани истайман, э худо, мунча мени қийнамасанг? — У дераза томон пича силжиб энгашди, титкилай-титкилай «Малборо»нинг қирмизи қутисини топти, бир дона сигарет олиб лабларига қистирди. Беқўним, ўт чақиб уни чўғлантирдию тутун тиқилиб бирдан ўқчиди, томоғи ачишиб, кўзлари ёшланди. — Қуриб кетсин! Ер ютсин ҳаммасини! — Юриш-туришию саъйи-ҳаракатида у ҳеч бир маъно кўрмас, қилмишлари бемаънилик бўлиб туюлар, хуфтон дилини баттар сиқар эди бу. Ўйинни, Георгийни ташлаб залдан чиқиб кетгани энди пушаймон қўзғай бошлади ва шу туйғу сувга тушган сиёҳ каби таъбини хира қилди, ўзини қўярга жой топа олмай қолди у. — Ахир... — Кресло кўзига чалинди, ўтиришга майл сезди, лекин ҳали жойлашмайтуриб, эслашга тоқати қолмаган ўша — ўзини йўқотиб қўйгани, кейин кадр истаган каби саҳи сари намоишкорона тушиб боргани, устига устак, Георгийнинг кўрмаганга олгани — ҳамма-ҳаммаси шундай кўз олдидан ўтди ва ижирғаниб ўрнидан туриб кетди, вужудини қовураётган асабийлик иситмасида хонанинг нариги бурчагига борди, қўллари титрар эди, баногоҳ залда аллаким енгидан тортгани ёдига тушди. — Ким бўлди у? Нима дарди бор экан менда?

Бир ойдирки, Лорелея шу шаҳарчада, ўша ким бўлмасин, Георгий билан кўча-кўйда юрганини кўрган, ахир, уни танийди. Ҳозир у ён-веридагиларга Лорелеянинг ғийбатини қилаётган, устидан кулаётган чиқар? Сўнгакларига довлур чатнаб кетди унинг. — Кир қўйлакка кишан ёқа. Нима бўлгандаям яхши қилмадим, охири бахайр, энди... — Георгий ўшанда аламангиз чимирил-

гандек, аслида, кўзларини хиёл қисиб кек билан кузатиб турган-у, ўзи тикилиб қарагач, нигоҳини олиб қочгандек бўлиб туюлди унга. — Энди кечирмайди у, — деб ўртанди Лорелея, ораларида тубсиз жарлик пайдо бўлганлигини ҳис этиб, — кўнглига тугиб қўйди, тамом-вассалом. Биламан-да унинг мунофиқлигини, аслидаям орамизда табиий нарсанинг ўзи йўқ, шуни сезишим ёқмайди унга, — Георгийнинг кек билан қараб туриши кўз олдига келди. — Энди пайт пойлайди, ўч олади, — аламидан Лорелеянинг юраги сирқираб кетди, лабининг учи тез-тез қимтилиб ғашини кўзгай бошлади, тагин бўсағада турган кампирни кўриб, киприклари пирпиради, ўйлаган ўйининг тубига етолмаётган каби манглайини тириттирди. — Эшик очикми? Ахир, боя уни ёппаганмидим мен? Ким бўлди бу? Бўсағада нима қип турибди? Кўзлари мунча жовдирамаса? — Ёлворинқираб, маҳзун термилаетган кампир девордаги сурагга имо қилиб тушуниксиз тилда бир нима деди, кейин калтак ейишдан чўчигандек бошини ичкари тортиб, тислана-тислана хонадан чиқиб кетди. Эшик хиёл очик қолган эди. Лорелея, яна унинг қораси кўринармикан, деган ўйда чўзилиб ташқарига қаради, йўлак кимсасиз эди. — Ким бўлди бу? Қайдадир кўргандайман? Э-э, — боя уни зина олдида учратгани ёдига тушди, — эсим қурсин! Фаррош-ку! Ўша. Нима иши бор экан? Лабим... шамоллатиб қўйдимми ё?.. Анави нима деди? — Қўққисдан ўн йилча илгари Канченжангига қилинган сафар хаёлидан кечди. Эрталаб қайтамиз деган кечаси Бахтиёрнинг юзи қийшайиб чиқди, тонг пайти Лорелея кўрдик, боёқишнинг юзи тортишиб қолибди, шунда дафъатан у кулиб юборди. Ўрганмаган кўзга ғалати кўринар экан-да ўзи. Кейинчалик, Бахтиёр даволаниб чиққач ҳам, оғзи бари бир чан тарафга тортилиб қолди. Ҳар гал шўрликка кўзи тушса — бас, Лорелеянинг кулгиси қистарди. Ҳозир шуни эслаб, юраги увишиб кетди, — ҳали юзим?.. Йўқ, асабдан, ҳаммаси асабдан! Сил қилди мени, адо қилди бу! Нахотки энди Бахтиёрга ўхшаб!.. Йўқ, йўқ, худо сақласин! Атир суртиш керак, қиздиради... — Шунда кўнглидан кечган тартибсиз кечинмалар сирли бир нарсани кўмиб юборгандек бўлиб туюлди. — Нима? Нимани ўйлаётган эдим? Бахтиёрнинг лаблари, йў-ўқ... худди қизларникидай ақиқ эди-я! — Бир гал, тишлаб, узиб олсанг, деб ўйлагани хаёлидан ўтди, киприклари пирпира-

ди. — Одамнинг кўнглига нималар келмайди, а? — Бирдан бўсағада мунгайиб турган кампир ёдига тушди. — Ҳа-а, алланимага у ишора қилди. — Лорелея бошини кўтариб, кампир им қоққан тарафга юзланди ва дераза равоқида турган фаранги атрга кўзи тушди. — Э, ана-ку! — Унинг хаёли чалғиди, кейин, дераза томонга ўта-туриб, кресло қаршисидаги столчага тиззасини уриб олди, алланима шиқирлади, назарида, бир нарса ағанаб кетди, шуни тутиб қолай деган ўйда хиёл энгашди ва столчани бор бўйи билан эгаллаб турган шахмат тахта-сини қучиб олаёзди, ҳаяжони пича босилгач, секин ўм-ганини кўтарди, эрталаб Георгий тошларни йиғишти-ришни унутган, шу боис, залда ҳали давом этаётган ўйиннинг якуни тахтадан аниқ кўриниш бериб турар эди. Шунга кўзи тушдию бир хил бўлиб кетди у, ҳамма-си тониб бўлмас даражада равшанлашди: шу дамгача Георгийнинг гўё кибру ҳавоси ёқмаган, ундан ўзича норози бўлиб юрган, энди эса иқрор туйғуси бундай майлга имкон қолдирмаган ва руҳи-жонини эзиб ташлаётган эди. — У ютади, — хоинона шу ўй кўнглидан кечдию шу пайтга довур бўйин эгишни сира-сира истамаган ва биз ирода деб атайдиган алланима ичида синди, шунинг иситмаси жисми-жонида титроқ қўзғади: — Муқаррар ютади, — деб ўйлади Лорелея ўзи ҳам шунга амин бў-либ, ва беихтиёр, хона бўйлаб асабий кезина бошлади. Ўлик бўёқ чапланган тўрт девор ҳам, ҳувиллаб ётган ҳовли ҳам, ўзининг нотаваонлиги ҳам бирдек гапини қўз-гар, қўз илгамас қандайдир куч исканжага олиб гўё беомон сиқар эди. Иситмалаб совқотаётган бетоб каби у қалт-қалт титрай бошлади. — Нега шундай қилади, нега? — Кимни айбларини билмай, тагин Георгийга ёпиша кетди: — Арпасини хом ўрдимми ё? Аввал, тур-муш қурган пайтларимиз бошқачайди-ку, ахир, оғзидан Лорелея тушмасди-ку! — Тўйларидан кейин, орадан уч ой ўтгач, туғилган кунини нишонлаш баҳонасида Чор-тоққа олиб чиққани ёдига тушди, кейин Эверест сафа-ридан қайтганида бир қучоқ гул кўтариб йўлига чиқ-қани... шу ва шу каби эрига нисбатан ҳурмат, наинки ҳурмат, дилида меҳру муҳаббат қўзғайдиган хотиралар хаёлидан бир-бир кечдию дийдаси эриб, мунгайиб қо-лди. — Ҳар тугул, айб мендан ўтди, — дея ўзини койий

¹ Эверест (Жомолунгма) — Ҳимолай тоғидаги сарбаланд чуққи.

бошлади у, — лузуми йўқ эди шунинг. Ахир, у бечорада нима айб? Шу шахматни деб... — Бултур, Жазоир турнирида ютиб чиққач, қуёпчиқлабми қулаб тушгани, юзлари буришиб, лабларига довур кўкариб кетгани ёдига тушди. Шунда у хаёли жойида бўлмай алаҳлаган: — Заковатнинг фавқулодда миқёсини кўрсатаман! — деган, қўллари эса акашак бўлиб тиришган, жон ҳалпида оёқ қоқиб тиширчилаган, шулар хаёлида жонландию Лорелеянинг кўзларидан тирқираб ёш чиқди, ўшанда у нима қиларини билмай қолган, ҳозиргина минглаб кишиларни ҳайратга солган Георгийнинг ихлосмандлари кўз олдида пиёнистадай ер билан битта бўлиб ётиши уни саросимага солиб қўйган. Кўнглига келгани шуки, одамларда бу жуда нохуш таассурот қолдиради, дилларда туғилган эҳтиром ҳисси ирганиш туйғуси билан қоришиб кетади, ихлослари қайтиб Георгийни энди ачиниб эслаб юришади. Ўзининг жуфти ҳалоли эмас, қандайдир қарғиш теккан банда каби Лорелея унга ачиниб, ҳам ижирғаниб қараган, юрак ютиб яқинига йўламаган. Ҳозир шу ёдига тушгач, яна ўша совуқ туйғу вужудига ўрмалади. — Мен тушунмайман шуларга, — деди у ўшанда Алла Пугачевага ўхшаш жувон бориб Георгийнинг қўлини уқалай бошлаганини эслаб, — қандай юраги бетлар экан, жони ачийдиган кишиси бўлмаса? Анави рангпар йигит бунинг бош остига шарфини қўйган-а, — кўзлари чарос қиз эса мук тушиб, ўша қатиғи чиққан юзни силаган, шундай силаганки... Астасекин гарангсиб турганларнинг бари Георгийнинг устига ёпирилиб келган ва оломон Лорелеяни бир четга суриб ташлаган. Ҳозир тагин шу ҳол рўй бергандек, одамлар юлқиб, турткилаб нари итқитаётгандек хўрлиги келди унинг. Ўшанда Георгийнинг ёноғини сийпаган ингичка бармоқлар кўзига кўриндию аллақандай ғашлик юрагини ғижимлаб ташлади, — одамлар бунинг нимасини мунча яхши кўришади, ахир, майиб-мажруҳларга ачиниб қарайди-ку ҳамма. касалмандлардан ирганади-ку?!. Бунинг оёғини уқалашдан ҳам ор қилишмайди, нега? Бу... бу... шайтонниям дарёга ҳўл обориб, қуруқ қайтариб келади-да бу, — деган ўйга борди, тагин юрагини сиқа бошлаган аламда қоврилиб, гарчи Георгий шундай бўлмаса-да, ич-ичидан ўзи ҳам шуни англаб турсада, ёлғизлик домига итқитиб ташлагани, танг аҳволга солиб қўйгани, изтироблари ҳаққи, уни айблаб бошла-

ли: — Эҳ, бу Георгий, Георгий! Унга қолса, ой тугсаям, кун тугсаям унга тугса-да. Каттаям, кичик ҳам гирдика-палак бўлса-да унга. Нима эмиш, инсоният заковатининг янги уфқларини очармиш! Топган ниқобини қаранг. Ҳеч бир корчалоннинг хаёлига келмайди бу! Инсоният... Инсоният... қуллуқ қилса-да унга. Йў-ўқ, мен ўзимни хор қилдириб қўймайман сенга! — деди Лорелея кеча, кечқурун бўйнидан қучмоқчи бўлганида Георгий иддао билан қўлини суриб қўйганини эслаб. — Бағритопш... Ўзимни хор қилдириб қўймайман сенга! — Яна у ғазабдан қалт-қалт титрай бошлади, ғайришуурий тарзда бориб креслога ўтирди-да, қўлларининг учи билан чаккаларини босди. Сўнг бетоқат бўлиб, ўчиб қолган сигаретини чўғлантирди, турди, яна хонанинг уёғидан-буёғига юра бошлади. — Ҳаммани оёқ остида кўришни истайди! — Алами келиб, димоғини кутарди у. — Лекин мен сенинг хўрда-бўрданг эмасман! — деди Лорелея овоз чиқариб. — Бари бир, бўйин эгмайман! — Шунга яраша бир куч сездим у ва ўйларидан ҳузур топди. — Ҳеч қачон сенга бўйин эгмайман, Георгий! Одамлар жалойирга жар солсин, бошига кўтарса кўтарсин сени, бироқ мен... — Қутуриб қулоч отаётган денгиз, қумлоқ соҳил, тошиб келаётган издихом, расулиллоҳ каби пешқадам Георгий унинг тасаввурида намоён бўлди, ўзи кўкрак кериб қарши чиқмоқчи бўлган бу қудрат жаҳаннам қатърига итқитиб ташлашини у англади, айти пайтда шу ёввойи талатўпга қарши боришида жонини ёқадиган ғайритабиий шавқ ҳам яширин эди. — Майли, ўлсам ўлай, лекин... — Георгийни бошда кутаришга ҳозир оломонни, шунинг йўлини тўсиб чиқишини хаёл қилдию юраги тошиб кетди, унинг гапи ҳеч кимнинг қулоғига кирмади. Шундай бўлади одатда, қони кўпирган кишилар тошқин каби уни босиб-янчиб ўтишади. — Лекин кейинчи, кейин? Аввал бошда қандайдир кўнглибўш кўзи қонга тушиб чинқириб юборади. Ён-веригагилар сергак тортади. Аюҳаннос солинади. Ваҳм босиб қонлар совийди, энди қизиқ устида қилинган хато учун пушаймон бўлинади, одамзод шундай ўзи, босар-тусарини билмай қолган пайти қилгиликни қилади-ю, сўнг хаёли жойига келгач, афсус-надомат чекади, ҳа, ҳа, аввал пушаймон бўлишади, кейин гуноҳга ким ботганлигини билиш ниятида бир-бирига қарай бошлашади. Алоҳал, қосиру ноқосир қўшилиб Георгийни айбдорга чиқаради, зеро,

унга эргашиб нобон қадам ташлашганини англашади ва ундан юз ўгиришади, қайтишади... — Лорелея қумлоқда ётган пажмурда танасини кўз олдига келтирди. — Кейин одамлар мотамсаро бир алпозда, Георгийни ташлаб, унга сари қайта бошлайди. Келиб, теварагини олишади, юзлари аянчли буришиб унсиз нола чекишади, гуноҳларидан ўтишини сўраб яратганнинг ўзига муножот қилишади.

Муножот қилаётганларнинг аччиқ афғонига бўлак бир говур ҳам қоришиб кетди, Лорелея ҳайрон бўлиб атрофига аланглади, кейин фаҳмладики, шовқин ҳам, чинкиллаган овоз ҳам девордармиён хонадан келаётир. — Даъвогарнинг ўйинида сакталик сезила бошлади! — Ғала-говур ичидан бу овозни у ажрата олди. — Гроссмейстер Ашраф Алиев-ку! Бу партияни шу анди шарҳлаётган экан-да? — Лорелея англадики, қўшниси залга бормаган, ўйинни телевизорда кўраётир, товуши чинкиллаб келаётган — Ашраф Алиев. — Нима, сакталик дедими? Наҳотки? Ахир, юришлари олдиндан маълум эди-ку! — Лорелея ўйланиб қолди, кейин руҳи енгил тортиб, хушхол жилмайди. — Нега энди ҳаммаси унинг хоҳишича бўлиши керак? Кутилмаган бир юриш билан Георгийнинг оёғини осмондан қилиши мумкин-ку анави? Нима бўлгандаям телевизорни қўйиш керак! — Ойиси танига ёғ суртиб силаганидаги каби Лорелеянинг асаблари юмшаб, алланечук ҳаловат туйди у. Бориб, бурчакда турган телевизорни очди-да, қайтиб келиб ўзини креслога ташлади ва стол қиррасига тирсагини тираб, иягини кафтлари орасига олди. — Сакталик сезила бошлади, деди-я. Ҳали ютқазиб қўйсайди бу! — Шундай бўлиб чиқишига нечундир кўзи етмади ва яна безовталана бошлади. Кўнгли бир нимани тусаб, ғаладонни титкилади. «Малборо»нинг бежирим қутисини очиб сигарет олди-да, лабига қистирди. Шу чоғ экран пирпираб хиёл ёришди ва Георгийнинг ангори уни қоплаб олди. Уруш кўрган кишиникидек совуқ ва чайир бу қиёфада боя ўзини саросимага солган бераҳмлик шундоқ кўзга ташланиб турар эди. Лорелеянинг юрагидаги ҳаяжон бирдан сўнди, бегоналар орасига кириб қолган бола каби ўнғайсизлана бошлади у. Шу чоғ Георгий бошини кўтарди ва ўгирилиб унга қаради, ваража қилгандек Лорелеянинг товонига довураб музлаб кетди, кўзларини чирт юмиб олди у. — Бу қандай ситам, э, худо, Георгий мен ҳа-

кимда ҳозир нима деб ўйлаётган экан? — У кундага бо-
шини қўйиш дамлари тобора яқинлашиб келаётган
кўлга маҳкум осий каби ҳис этди ўзини. — Эртага нима
бўлади? Одамлар нима дейди? Унга бари бир, бирини
миниб, бирини етов қилиб кетаверади, кимсан — тож-
дор, кимсан — Георгий Расулович, лекин мен-чи?.. —
Ойиси, таъна қилиши мумкин бўлган қариндош-уруғла-
ри, дугоналари бир-бир хаёлидан ўтди. — Ҳали залдан
чиқиб кетганимни телевизорда кўрсатишган бўлса-я!
Вой, шў-ри-им, ҳалитдан ойим қойиётган чиқар? Бах-
тиёр ҳам... — У, мийиғида жилмайганча креслода ясла-
ниб ўтирган Бахтиёрни кўз олдига келтирди. — Менинг
устимдан кулаётгандир у? Айтмабмидим сенга, бу тен-
нинг эмас, деб, пиширган ошинг, айлан ич, ўргил ич,
деяётган чиқар? Георгийни жинидан баттар ёмон кўра-
ди. — Эҳ, Лорелея, Лорелея, билмайсан-да, шунингни
кўрсам, адо бўламан. Худди мени топташ учун дунёга
келгандай. Ҳасратимнинг чеки йўқ, Лорелея! Куйиб
кетдим, куйиблар кетдим. Ҳалиям кеч эмас, ахир! Каф-
тимда кўтариб юраман сени, Лорелея! — Нега унинг
гаплари ансамни қотиради? Георгийга нега талпиндим
ўзи? Кўнглим бормиди ё? Бахтиёр қаёқдан топар экан
мундай гапларни, худди китобларда ёзишгандай-а! Ле-
кин у билан мен бир нафас ҳам туролмайман. Шуни
ўзиям билади, алами келади, калака қилади мени. Ҳа,
майли, — Лорелея англадики, бунинг ҳаммаси ўткинчи,
писанд этгулик эмас, таъна-маломатлар ҳам унутилади,
ҳозир дилини ўртаётган бўлак саҳву хато: ўзини тута
олмади, зални ташлаб чиқиб кетди у, қайтиб боришга
эса гурури йўл бермайди. Ҳалокатга маҳкум этадиган —
шу, Лорелея буни англаб турар эди. Юз ўгириб кетай де-
са қапдайдир боғланиб қолган, тагин ундан айрилиш ха-
тарли, ваҳму аросат чулгаган дунёда суянчиқсиз қола-
дигандек... Ҳаросатли шу ўйлардан чалғиниш нияти-
да, — Георгийнинг аҳволи нима кечди? — дея кўзлари-
ни очди. Ўйин ҳамон давом этар, соддафаҳм тождор ҳа-
мон бежавотир, ҳамон ҳарифига ҳамла қилар эди. —
Вой, бечора-эй! — дея ингранди у, тождорнинг чув туш-
ганлигини ич-ичидан ҳис этиб. — Мунча шўринг қайна-
маса?!

Тошларнинг оқи терилиб қолган, тагин ҳар жой-ҳар
жойда сочилиб ётар, зоҳирий ҳаракатларида бир-бирига

узвий боғлиқлик йўқдек туюларди. Улар қурбон бера-бера маҳв бўлаётган пароканда қўшинни эслатарди кишига, аслида эса турли юртдаги бир мамлакат айғоқчилари каби аниқ мақсадга бўйсунган, фалакда буни яратган эгаму ерда Лорелеягина кўриб турар эди. — Билмас эканман-ку бу Георгийни, — деб ўйлади у алам билан, — наҳотки шунчалар доғули бўлса? Наҳот у кўнглига туккан ниятини маромига етказса-ю, ҳеч ким халақит бера олмаса? — Шу пайт Георгий, яна унинг ҳарифи бўйбасти билан намоиш этилди, сўнг тождорнинг чехраси экранни тўлиқ қоплаб олди, унинг юзларига ҳаяжон тепчиган, болаларникидек маъсум лабларини тез-тез қимтиб қўяр, афтидан, нимагадир ишонар, кўнгли тўқ эди. Қоматини хиёл у орқага ташлаб, зимдан Георгийга назар солди, унинг ҳолдан тойганлигини пайқади шекилли, юзларига мамнуният силқиб чиқди. Лорелея шиша синиғи устига ўтиргандек бежо қимирлади, ютинди ва шу пайт у тождорнинг япасқи бурнию дўрдоқ қуйи лабида зухур бўлган овсарлик аломатини илғаб қолди, қўлим баланд деб чув тушаётган мужмағилга унинг ичи ачиб кетди. — Кўр қўтос экансан-ку! Манглайнинг шўр бўлмаса, худо сени шунга рўпара қилармиди? Энди бу жарга қамайди сени. Э-э, бу Георгий, Георгий!.. — Баногоҳ у қисматида тождорникига ўхшашлик кўрди ва сесканиб кетди. Унга туюлдики, Георгий учун одамлар ҳам шахмат донасидай гап, кимдир — тўра, кимдир — пиёда, қилни қирқ ёрган дирижёр каби у ҳаммани ўйната билади. Томошабинлар-ку майли, не-не гроссмейстерлар тугул ҳатто тождорнинг ўзини ҳам илондай авраб, домига илинтириб ўтирибди-ку! Демак, қачондир у Лорелеяниям қаро кунида ярайдиган пиёда билган, сура-сура секин фарзинга олиб чиққан, мана энди жон тикилган ўйинда ютиб чиқиш учун уни қурбон қилиб юборади. — Маккор! — деди Лорелея титраб-қақшаб, милклари намланди. — Ҳеч маҳал у мени севмаган, севмайди ҳам! У дунёю бу дунё ўзидан бошқани ўйламайди. Мен... мен билмас эканман сени, Георгий! Боя мени эзиш учун жўрттага шундай қилдинг, жўрттага! — деди у ва сахн сари тушиб боргани, кўзини шуёққа тикиб ўтирган Георгий хаёлида жонланди. — Кўра-билатуриб, киприк қоқмади-я. Ҳой, Лорелея, қайт, деса, жиллақурса, кўнгли учун шундай деса асакаси кетармиди? Нортуяга ўхшаб мунча кек қилмаса бу? Мен... мен...

йёл бошим билан... — Лорелея ўкраб йиғлаб юборди, сўнг қўллари билан юзини тўсганча кифтлари силкина-силкина хўрсинди. — Наҳот ўша гаплардан хабар топан бўлса у? — Шундай бўлиши мумкин эди. Баногох кеча келган ҳафталик газета унинг ёдига тушди ва юраги музлаб кетди. — Нега йиртиб ташламадим шуни? Э-э, худо, ортиқ сабрим қолмади мени. Йўқ, йўқ, — деди у шонша-пиша, — Георгий мен айтганчалик бадкирдор эмас. Аввалдан билади, ҳамма балони билади, фақат алдам-қалдамга учмайди, холос.

Буёққа жўнашларидан аввал, йўлоёқ улашаётган оқшом, гўё ҳафталик газета илтимосига кўра Абду Шотир уларникига ташриф буюрган, суҳбат чоғи у ажиб назокат билан: — Жамики шотирлар Сизга ихлосманд ва улар, Георгий Расулович, Сизга фақат омад тилайдилар! — деб айтган, сўнг: — Адолат тантанаси йўлидаги курашлар тоза ҳолдан тойдирди, — дея нолинган ва хазин жилмайиб, бошқа илож йўқ, деган маънода қўллари йўқ: — Начора, пешонада бор экан бу ҳам! Енгни ҳимариб майдонга тушдик, энди қараб турган — номард. Муҳаммад Расулнинг табаррук номини бақадри-ҳол юзага чиқариш — вазифамиз. Айрим баднамолар... Ҳа, майли, у зот сизнинг бобонгиз бўлган деб эшитаман, Георгий Расулович?! Умуман, шу масалага, маънавий қотилларга, ҳамонки уларнинг эл устида юришига шахсан Сиз қандай қарайсиз, Георгий Расулович?

Ўшанда Георгийнинг энсаси қотган. Буни Абду Шотирдан яширмаган ҳам.

— Газетхонларни бу тўлқинлантирган савол, дея оҳанжама қилган Абду Шотир. Шунда Георгий хушласмай деган:

— Муҳаммад Расулнинг кўзи тирик бўлганида шогирдини ҳимоя қилиши тайин эди. Начора, у... Бу киши эса нобоп пайтда гирдобга калла ташлади. Одамзонини шайтон йўлдан оздирмасин. Шахсан мен учун масала сувдан тиниқ, ойнадан равшан. Вақти-соати билан ҳамма жанжал ювурқоннинг устида бўлганлиги айтилар?

Муҳаммад Расулнинг шогирди деганда наҳот у отамни назарда тутган? Йўқ, йўқ, ишонмайман. Ҳамма жанжал ювурқоннинг устида, дегани нимаси? Гирдобга ўзи тушган эмиш?.. Ўшанда Абду Шотир, маънавий қотил деб отамни айтмоқчи бўлувди шекилли? Лекин нега? Георгийнинг тилидан уни бадном этиш учунми? Шундай

бўлса ажаб эмас! Бадкирдор. Хоин. Анави хатдан олинган кўчирмани қаерга қўйган эдим ўзи? — Бесаранжом бўлиб, Лорелея атрофига аланглади, сўнг тугилиб ўсган уйдан жуда олисда, мусофир юртида эканлигини англаб таҳлика ичра қолди.

«..... комиссариатига!»

«Аллома Муҳаммад Расул нақли» хусусидаги афжор каминага тегишли, номани ўз қўлим ила битганман.

Султон Мирзо.

193.... йил.

Маълумингиз бўлгайким, ушбу кўчирма архивдаги аслига тўғридур. Кафиллик ила имзо чекувчи:

П.М.,

198.... йил».

Олти ой муқаддам шифохона йўлагиди аввал Лорелея учта нусхага рўбарў келди, уларнинг бошларида шлём, шлёмларида митти антенна, совутсимон резина либос таналарини сириб турар, на темир одамга ўхшар эди улар, на бошқага. Лорелея нусхаларни четлаб ўтиб, отаси ётган палатага қайрилди, даҳлиз ҳувиллаб ётар, ётоқбўлма ҳам кимсасиз эди, — отам шифохонада шунчаки ётибди, зериккан бўлса айлангани чиқиб кетгандир, — деган ўйга борди у, тагин бўйнини чўзиб дам олиш хонасига мўралади, шунда ток ургандек титраб кетди. Биров кириб, пичоқлаб тапилагандек, Султон Мирзо диванда ярим осилиб ётар, тирноқларига довр кўкариб кетган эди. Уни бу аснозда кўриб, Лорелеяни ваҳм босди, ҳамширани чақирай деди-ю, қани энди овози чиқса...

Султон Мирзога укол қилишаётган пайтда у оёқостида ётган хитойи қоғозни илгаб қолди, энгашиб уни олди, олатуриб, «... комиссариатига!» — деган ёзувга кўзи тушди, шунда-да қоғозни стол устига қўйди, қўятуриб, парёстик тагидан бир учи чиқиб турган жилдни кўрди. — Бечоранинг бошига тошдай ботаётган чиқар? — деган хаёлда уни суғуриб олди. «Аллома Муҳаммад Расул нақли». Жилдга шундай ёзув битилган эди. — Георгийнинг бобоси эмасмикан бу? — Лорелея билар эдики, Муҳаммад Расул деган фозил ўтган, исломпараст сифатида айбланган...

«Комиссариатига!» — деган сўз бирдан унинг миясига урилди, бурилиб қоғозга кўз югуртди: «... Номани

ўз қўлим ила битганман. Султон Мирзо»? У ялт этиб ота сига қаради, юзига нича қон югурган, манглайини маржон-маржон тер қоплаган шу кимсадан буткул кўнгли қайтганлигини ҳис этди. — Наҳот у?.. Бежиз дийдаси каттиқ эмас экан-да?! Элдан чиқиб, яккамохов бўлиб қолсайдик ҳали? Э-э, худо, шу етмай турганди ўзи! — Аллақандай ҳадик қутқусида апир-шاپир қоғозни ғижимлаб, сумкачасига тикди. — Ўзинг асра, худойим, шундай кўргуликдан ўзинг асра! — Шу пайт Султон Мирзо хиёл ингрланди, бурнининг учига довур терлаб кетди. — Бу кунингдан ўлганинг яхши эмасми?! — Султон Мирзо унинг дилидагини уққандек, дарду ох чекди, укубат силқиб чиққан юзлари буришди, ниҳоят, у кўзларини очди ва бошини хиёл буриб оёқостига аланглади, сўнг столга кўз югуртди, кейин қабоқларини кўтариб тагдор назар билан қуршаб турганларга бир-бир қараб чиқди. Султон Мирзо ўзига тикилгандагина Лорелея унинг муддаосини англади, хира тортган қорачиқ ичида гўё аллаким таҳдид солар: — Анави қоғоз сендами? — дея ўдағайлар эди. Айб устида қўлга тушган каби жунжикиб, беихтиёр Лорелея сумкачасига узалди, шу чоғ Мирзо: — Тек! Тек! — деган маъно англатиб қўл учида сезилар-сезилмас ишора қилди. Лорелея — дилида иштибоҳ — нима қиларини билмай мунгайиб қолди.

Султон Мирзо кўзларини юмиб, нича тин олди. Сўнг манглайи тиришиб оғир ютинди. Агар, Лорелея қимир этгудек бўлса, у кўзларини очар ва норозилигини яширмай оғир назар ташлар, тагин силласи қуриб мўлайганча ўйга толар эди.

Ниҳоят, ҳамширалар бўлмани тарк этишди. Султон Мирзо кўз учида уларни кузатиб қолди, кейин шифтга термилганча хўрсинди, бир нима ёдига тушгандек, тими-мирскиланиб парёстик остини пайпаслади, қўққисдан жони ҳалқумига тикилган каби жаҳл билан ярим ағдарилди ва чақчайиб Лорелеяга қаради. — Сендами? — Лорелея ихтиёрсиз равишда яна сумкачасига қўл чўзди. Шу пайт: — Қўлёзма?! — деди Султон Мирзо ҳирқироқ овозда. — Қўлёзма қани, қўлёзма?! — Лорелея талмовсираб ўрнидан турди, у тургунча бўлмай Султон Мирзо курсида ётган жилдга чанг солди ва уни олиб бағрига босди. Шунда Лорелея у алланечук енгил тортиб, сарафроз жилмайганини пайқади. — Анави қоғоз сендами? — деди у бир маҳал, толгин ва шикаста товушда, Лорелея-

нинг жавобини ҳам кутмай, — майли, сенда турақолсин шу, — дея илова қилди. Гап алфозидан жуда зада бўлганлиги аён сезилиб турар эди. Нордон нимарса еган каби башараси ҳам буришди. Алоҳал, хотиржам, Лорелеяга юзланди-да, — бери кел, қизим, — деди ва ёнидан жой кўрсатди. Ўзи шифтга термилиб, анчага довур ўй ўйлаб ётди, манглайини уқалай-уқалай, ишонса бўладими ўзи, деган каби Лорелеяга синчков назар солди. Ахийри, буткул салоҳиятини йўқотиб, ёш боладай жовдиради. — Қизим! — деди у зорланиб. — Ёшсан, ҳали баситсан, бу дунёнинг паст-баландини билмайсан, биз энди ёшимизни яшаб, ошимизни ошадик. Ўйлаб қарасам, сендан бўлак кўнгилетар суянчигим йўқ экан. У кун ёмон туш кўрдим, қизим, раҳматли Муҳаммад Расул — жойи жаннатда бўлсин! — келиб, бошучимда қон йиғлаб ўтирган эмиш... Ортимда қоладиган, чирогимни ёқадиган — сен, билиб қўйишинг керак!.. — Султон Мирзо гапи қандай таъсир этаётганлигини билмоқ истабми, Лорелеянинг кўзига қадалиб қаради, кейин томоқ қирди. — Бурунни сассиқ деб кесиб ташлаб бўлмайди экан!.. Ҳали нима деяётувдим? Ҳа, ҳа, пича илгари учтаси келувди. Сенга қандай тушунтирсам экан? Шотирлар... Мен уларни қизил қор ёққанидан бери биламан, қизим... Бирининг оти — Шотир Бек, боши нақ осмонга етган. Беҳзод чизган миниатюраларни курганмисан? Ўшандаги суворийга ўхшаб, ёнламасига қарайди нукул. Бирининг оти — Абду Шотир. Товуснинг ўзгинаси, ҳар куни минг тусда товланади. Бирининг оти — Шотир Қул. Кўрсичқондай искаланиб, бит кўзлари жалтанглаб туради. Қизим, бу иккови асли қўғирчоқ, Шотир Бек уларнинг этаги остидан қўлларини тиқиб, ўйнатгани-ўйнатган. Қўғирчоқлар манак қоқади, улар эмас, аслида Шотир Бек ваъз ўқийди. Шунақа. Отанг ҳам илонинг оёғини санаган. Энди келиб-келиб, шу шотирбачалар томимизга тош отаётибди. Эй-й, нимасини айтасан қизим, асли гап бу холчочуқлардаям эмас, томимизга тош отишга уларнинг қандай ҳадди сифсин, қилвирликни қилаётган — Пири Мафия! Дунёнинг бир четиди ўзи биқиниб туриб, Шотир Бекни «хўрозқанд» қилади-да, уни, у шотирларини, шотирлари шотирчаларини ўйнатаберади. Томимизга тош отаётган — шу! Тўйда кўрса тўнимни, уйда кўрса унимни бер дейди бу балохўр! Қўймайди. Ахийри бошимга етади. Ҳаммасиям гўрга-ю,

декин... Йўқ, истеъфо бериш керак! Истеъфо бериш керак, истеъфо...

Шу чоғ аллаким эшикни оҳиста чертди, сўнг у қия очилди-да, осмаукол кўтарган ҳамшира ичкари кирди. Султон Мирзо ноҳуш тараддуд билан сўлиш олди, зимдан Лорелеяга, тилингдан чиқмасин бу гаплар, деган маънода қаради, кейин билинар-билинемас қўл силкиди: — Майли, сен йўлингдан қолма. Ҳа, айтгандай, аянг ортага овора бўлиб келиб юрмасин, номозгарга томон ўзим бориб қоларман...

Худди айтгани каби эртаси кун пешин чоғи Султон Мирзо вазмин одимлаганча дарвозадан кириб борди. Инграниб ётган кечаги хастага сира ўхшамас эди у. Нуруний чехраси бағоят сокин, сийрак сочлари кумушдай товланар, қатлаб билагига ташлаган камзул ҳам, эгнидаги оппоқ кўйлак ҳам қандайдир улугвор тус берар эди. Келиб, у супада ўтирганча ҳамир ёяётган аёлининг қўлтиғидан олди ва турғазиб юзидан ўпган бўлди. — Хоним, битта чойхонапалов дамланг, улар дунёда оёқни узати-иб бир кўнгилни хушлайлик. Қасалхонангни елкамнинг чуқури кўрсин деб секи-ин чиқиб келавердим. — У Лорелеяга юзланиб, жилмайган бўлди. — Ҳаммасига этак силкидим, — деди кейин. — Қирпичоқ бўлишлар жонга тегди. Танамга ўйла-аб қарасам, истеъфодан маъқули йўқ экан. Ўйиндан чиқиш керак. Қараб турайлик-чи, нима ҳунар кўрсатар экан шотирбаччалар.

— Ишдан бўшайсизми энди, адаси?

— Худо хоҳласа...

— Ажаб қиласиз.

— Шуни айтаман-да. Қасалхонада ёти-иб. «Нақл»-ни қўлдан чиқардим. Энди бир амаллаб нашрига эришсак — бас, биздан қоладигани шу аслида, нима дединг, аяси?

Султон Мирзо бу кунга довор на аёли ва на Лорелея билан бунчалар очилиб-сочилиб гаплашмаган, сира уларга маслаҳат солмаган эди, эҳтимол, шу боисдир, аёлининг чандон меҳри йиди: — Жонингизни жабборга бериб, нима кўрдингиз, адаси? Ҳузури жонингизниям ўйланг-да, ахир, — деди у. Бунга жавобан Султон Мирзо мийиғида жилмайиб қўйди. Шунда Лорелеянинг юраги япроқдай титраб кетди, бир ҳадик сезгандай бўлди у...

Ҳали шом қоронғиси чўкмайтуриб, дарвоза табақаси ланг очилди ва аскарча кийинган уч сипоҳ — бетакал

луф — ҳовлига кириб келишди. Шишасимон тувак қўлтиқлаб олган новча йигит чап қовогини хиёл керганча азмойиш олиб Султон Мирзога қаради.

— Ҳм-м? — Сўрида ёнбошлаб ётган Султон Мирзо сапчиб ўрнидан турди, тутаққан киши алпозида жайда-ри дўқ қилди: — Эшикнинг турмини буз-э!

Шишасимон тувак кутарган чап мийиғида номига илжайди.

— Бас! Истеъфо бераман мен!

Синоҳлар ойнабанд пешайвон олдига келишди.

— Гадой топмас жойга кетаман! — деди Султон Мирзо бир баҳя пастга тушиб. Шишасимон тувак кутарган эса силкиниб димоғидан кулди.

— Чархларинг бир тескари айлансин... — деди Султон Мирзо яна бир баҳя пастга тушиб.

Келганлар мум тишлаган каби сассиз-садосиз, ҳамон гўдайиб туришар эди. Султон Мирзонинг сабри битди шекилли, жонсарақ бўла бошлади. У бир ютиниб олдида: — Энди бўладиган гап шу, Шотир Бек, ука, — деди ялинчоқ оҳангда: — Бориб, Пири Комилга айтинг, фақирнинг бир қошиқ қонидан кечсинлар — каминайи қулингиз истеъфо беради. Агар, кўнгил узгилари келмаса, ҳазратнинг ўзлари от солсинлар.

Шотир Бек ранжидими, хиёл бошини бурди-да, кўз учида қараб: — Поезд жилиб бўлган! — деди. — Гаплашиб олиш керак!

— Адолат нуқтаи назаридан! — Изоҳ берди унинг ортида турган.

— Халқ манфаатини кўзлаб! — дея аниқлик киритди ортида турганнинг ортида турган.

— Офтобда қатиқ ялашган қардошлар-эй! — Султон Мирзо сезиларли гайрат билан сўридан тушди-да, гўё тилар-тиламас меҳмонхона сари юрди. — Эгар олган билан иш битди-қўйдими?!

— Поезд жилиб бўлган! — деди Шотир Бек, бир парда баланд овозда, сўнг шерикларига кўз қирини ташлаб, юрилсин, деган каби бош силкиди ва ўзи Султон Мирзога эргашди.

Қош қорайган паллада ўчоқ бошидан ажиб зиравору ош хиди таралди. Орадан бир майдон вақт ўтгач, қозон-товоққа андармон аяси зорланди:

— Мундай қарашайинам демайсан, айланай, ҳеч бўлмаса, ановиларнинг чой-пойидан хабар ол!

Лорелея огриниб ўрнидан турди, Георгий хориждан йўқса аллақачон уйига кириб кетган бўларди...

Борса, меҳмонхона эшиги зич ёниқ. Ҳайрон бўлди у. — Аямнинг ўзи шуларга чой-пой дамлаб берса, асакаси кетармиди, — деб энди изига қайтаётганида ҳарбийча дағдаға қулогига чалинди.

— ...Шундай, Султон Мирзаевич, чумчуқдан қўрққан тариқ экмайди. Тайсалланг. Оёқ — узангида...

— Пир?..

— Пир эътибордан қолган. Бу масалага қайтилмайди.

— Қариганда қармоққа илиниб... — Илинж тугдирган ҳаяжон боисми, Султон Мирзонинг товуши ҳирқираб чиқди. Қиличнинг дамидай кесгир овоз унинг гапини бўлди: — Қўрқманг! Халқ, яъни биз сизни қўллаймиз.

— Чунки мен адолатли ишлар қиламан-да.

— Ҳа. Қилишингиз мумкин, қачонки биз қанотингизга кирсак. Хў-ўш, бир нарсани келишиб олайлик: отга минилгач, биринчи муовин Одил Шерович ишдан четлатилиши керак. Хоин у. Шахсий манфаати йўлида ҳар қандай ифлосликдан қайтмайди. Унинг ўрнига...

— Шотир Бекни қўясиз! — дея кимдир луқма ташлади. — Ёш. Ташкилотчилик иқтидори зўр. Боз устига халқпарвар.

— Гап менда эмас, гап вилоятни ўйлашда!

— Она вилоят учун ҳеч ким сизчалик жон кўйдирмайди, Бек! Қолаверса, шу лавозимга сиз чиқсангиз борми, менинг назаримда, бутун вилоят хурсанд бўлади.

— Хўп, масала талашмайлик. Буни Султон Мирзаевичнинг ўзи ҳал қилсин. Шахсан менга амалнинг кераги йўқ. Мабодо халққа нафим тегадиган бўлса, бошқа гап. Хў-ўш, иккинчи масала: Қобил Ҳобилов деган жиртаки бор, муовин, шуниям шартта думини тугиш керак. Жуда иккиюзламачи одам. Асли шу жой Шотир Қулники. Биласиз, халқ уни қадрлайди.

— Халқ деманг, Бек! Эшитган қулоққа...

— Нима, биз халқ эмасми?

— Менимча, Қобил Ҳобиловнинг ўрнига Абду Шотирни қўйган маъқул-ов. Одамлар ҳар қалай, мendan кўра уни... билишади. Фақирга Мўмин Қобилнинг жойиям бўлаверади. Югур-югури кам.

— Камтарлик ҳам эви билан, Шотир Қул! Хў-ўш,

қолган ходимларнинг тенг ярми қуригилади. Агар, бизнинг шотирларни ишга олсангиз борми, Султон Мирзавич, сиздан ҳамма миннатдор бўлади. Биз, ёшларнинг бошини силаяпти, деб...

— Савоб иш-да!..

— Фақир истеъфо бермоқчи эдим?..

— Георгийнинг номзоди борлигини кўра-билатуриб, а? Бунга йўл қўйиб бўлмайди. Шунга ақлингиз етмадими, оқсоқол? Этак остида қолгани қолди, деб юрган чиқарсиз-да? Ҳай-ҳай, эҳтиёт бўлинг. Худо кўрсатмасин, қандай кунларга қолинади.

Султон Мирзонинг тагин нафаси ичига тушиб кетди. Лорелея шу ёшга кириб, бундай бетакаллуф муомалани кўрмаган, яна кимга, келиб-келиб унинг отасига. — Ким ўзи булар? Мунча зуғум қилишмаса? — У силтаб тутқични тортди, ичкаридаги зулфин кўчиб тушди шекилли, паркетга урилиб бир нима шиқирлади. Ва эшикнинг унг табақаси ланг очилди.

Хона кўкимтир тутунга кўмилган. Меҳмонлар нечундир хонтахтаю курсиларни бир четга суриб қўйиб, полга кўрпача солишган ва ҳар бирининг олдида биттадан чилим, ўртада эса лаган, лаган тўла тезак эди. Чордона қуриб ўтирганлар шир яланғоч... Султон Мирзонинг юзлари бўғриқиб кетган, афтидан, у тисарила-тисарила бориб бурчакка тақалиб қолган, зўр бериб ҳаяжонини яширишга уринар, пайт пойлаётган ярадор асрлондай зимдан анавиларга тикилганча ярим ёнбошлаб ётар эди. Дафъатан Лорелея гангиб қолди: ширвозникидай шохчалар Султон Мирзонинг бошидан туртиб чиқиб турарди.

Эшик очилган заҳоти Султон Мирзо сачраб тушди, апир-шاپир чойшабни олиб оёқларини ёпди ва туриб ўтирди. Меҳмонлар эса қилт этишмади. Тўрдаги сипоҳ, Лорелеянинг тусмолича, Шотир Бек ўгирилиб илон қараш қилди, унинг норози бўлиб тўрсайишида юракка ваҳм соладиган таҳдиду зуғум йўқ эмас эди. Кейин у юзини тескари бурди ва писанда билан думини қайирдида, авратини ёнди. Ёнидаги Абду Шотир ҳам унга таасубан намоишкорона тарзда шундай қилди, сўнг чиганоқсимон тўғига кўзи тушиб ҳаваси келди чоғи, таманно билан силаб илжайди. Бир четда ўтирган Шотир Қул эса кўрсичқондай питирлаб ўзини тўрт томонга урди,

ахийри Шотир Бек жиддий томоқ қирди, шундан кейингина у ҳушёр тортиб, шалвираб қолди.

Дастурхон устида ўша — боя Шотир Бек қўлтиқлаб қолган шишасимон тувак, унинг ичида эса товусникидай оҳанжама дум. Шуни кўргач, Лорелея бежиз отаси чойшабга ўранмаганлигини англаб етди.

— Биз турдик унда! — Шотир Бек димоғини кўтарди ва Султон Мирзога мавқе тутиб қаради. — Шу гап — гап.

— А? — Султон Мирзо сергак тортди, сўнг ялт этиб Лорелеяга юзланди ва иддао билан уни жеркиб ташлади: — Чиқ, йўқол!

Беихтиёр, Лорелея даҳлизга чекинди, шу чоғ ўз-ўзидан қарсиллаб эшик юзига ёпилди ва унда Абду Шотирнинг турқи намоён бўлди. Лорелеяга қараб у аввал башарасини буриштирди, кейин тилини чиқариб ажива қилди.

— Эгар олган билан иш битди-қўйдими? — Султон Мирзонинг гап оҳангида савдолашиш майли сезилиб турарди.

— Чўбирга сиз мининг, чангини мана биз чиқарамиз!

— Манави биз танми?

— Ташвиш тортманг. Бу-ку ўзингизники, агар, яна мингта авратпўш керак бўлсаям, топамиз оқсоқол, фақат...

— Хўш, хўш?

— ...Бизнинг айтганимиз айтган, деганимиз деган бўлади. Яъни, халқ учун, адолат тантанаси учун курашсангизгина...

— Маъқул, маъқул.

Лорелея ҳали ўзига келмайтуриб, эшик табақаси ланг очилди ва ўша — аскарча кийинган уч сипоҳ, уларга эргашиб Султон Мирзо — жуда хотиржам — чиқиб келишди. У тош қотиб қолди. Тушими бу ё ўнгими? Тавба, қандай кўргулик?

Лорелеяга кўзи тушиб, Султон Мирзонинг капалаги учиб кетди.

— Ҳа, қизим? — деди у ачиниш ва ҳайронлик билан. — Сенга нима бўлди? Тобинг қочдими? Рангинг бир аҳволда? — Султон Мирзо унинг манглайига қўл учини тегизди ва: — Иситманг бор-ку! — деди астойдил куйиниб, сўнг ташқарига овоз берди: — Аяси, ҳо-о, аяси,

қизингга қара! Мен... меҳмонларни кузатиб келай!

Ҳафта ўтиб, тонгги газетада Вилоят Олий Кенгаши Ҳайъати Фармони маълум қилинди. Унда қайд этилишича, Олий Кенгаш Ҳайъати кўпмингсонли меҳнаткашларнинг таклиф ва истакларини, шунингдек, шотирларнинг талабларини кўриб чиқиб, қарор қилади:

1. Халқ хотираси ва соғлиқни сақлаш, Маърифат, Маданият, Моддий таъминот Давлат қўмиталари тугатилсин ва Улус ҳақида ўйлаш Умумвилоят қўмитаси тuzилсин.

II. Ўртоқ Султон Мирзаевич Мирзоев Улус ҳақида ўйлаш Умумвилоят қўмитаси раиси этиб тайинлансин.

Орадан ҳафта ўтмай, ҳеч кимнинг ҳаёлига келмаган гап чиқдики, шаҳар аҳли тонгдан шомгача шуни сақичдай чайнай бошлади: нима эмиш, Георгий Расулович қўмимага биринчи муовин, Лорелея фавқулодда муҳим ишлар бўйича масъул котиб булар эмиш! Султон Мирзо, қўмимага раис бўлиш иккинчи даражали масала, биз учун энг муҳими уни монополияга айлантиришдир, деган эмиш!

Миш-миш қулоғига етиб боргач, Султон Мирзонинг капалаги учиб кетди. Ўша куниёқ у Георгий билан Лорелеяни кабинетига чақирди ва айтдики: — Агар менга ичларинг ачиса, тинчгина ишласин шу киши десанглар, истеъфо беринглар, булак даргоҳдан ҳам иш топила сизларга!

Кейин...

...Шотир Бек биринчи, Абду Шотир иккинчи муовин бўлди унга. Энг йирик бўлим эшигига янги исму шариф зикр этилган қуйидаги ёрлиқ илиб қўйилди: Шотир Қул — фавқулодда муҳим ишлар бўйича масъул котиб...

Ҳозир шуларни, шотирларнинг кейинги саъй-ҳаракатию Султон Мирзо пушмонларини эслаб, нафрат, ачиниш ҳисси Лорелеянинг дилини банд этди. — Бир фисқу фасод билан ҳатто Георгийни ҳам қўмитадан ўчириб юборишди-я. Э, қойил-э! Тағин бирон амални эгаллаб олмасин булар, деб чўчишган чиқар-да?! Тўрт кунлик дунёда бир лавозим деб шунча талваса! Шунча жонхалаклик шартмикан, а? — У ҳамон бир нуқтага тикилганча мунғайиб ўй ўйлар, боя нега кўз-ёш тукканлигию ҳозир қаерда эканлигини ҳам тамом унутган эди. — Э,

таба! — Узоқ тин олди у, назарида, минг йилдан буён шу алпозда ўтирар, неки ёдига тушган бўлса, алмойи-аликойи тушдай туюлар, саҳву хато қолдирган асоратгина кўнглини ҳуфтон қилиб турарди гўё. Ниҳоят у: — Ҳаёлдан чиқариб ташлаш керак! — деб ўйлади. — Ҳаммасини унутиш керак! Чарчадим, эзилиблар кетдим! Менга нима азоб? Ахир, ширин жонимни мунча қийнамасам? Отам нафсиголиблик қилган бўлса қилгандир, Георгийнинг унда хусумати бўлса бордир? Лекин менга нима? Нима дейди менга? Ўзи изимдан соядай эргашиб юрган, ўзи совчи қўйган. Энди... Йў-ўқ, мен бундай кучлардан қўрқаман. Георгий бўлмаса, аллақачон юрагим ёрилиб ўлардим. Худога шукр, ёнимда шу бор, тоғдай суянчиқ. Менга ёмонлик соғинармиди у. Ўйнаса ўйнабди-да шу шахматни, чемпион бўлса бўлар, менга эътибор қилмаса қилмас, шунга шунчами? Ўҳ, худойим-эй! Пича кечиримлиям бўлиш керак-ку, ахир! О, Лорелея, Лорелея, тинчгина яшаганга нима етсин! Келсин, ҳали ўзига ҳаммасини айтиб бераман, йўқ, йўқ, биласан-ку мен жиннивойни, кечир, дейман, аркаланаман, унга анави гапларни айтиб бўлмайди. Қутуриб кетиши мумкин. Бобомга панд берса, менга панд берса, деб... Йўқ, йўқ, у ҳақда оғиз очиб бўлмайди. Э, худо, қандай кунларга қолдим?! — Қайноқ кўзёшлари юзини куйдириб ўтди, у оғир хўрсинди-да, қўлларини туширди...

...Тождор кафтига ияк босганча зимдан Георгийни кузатар, афтидан, уч пиёдаси шоҳини зирҳлаб илгарилаётганидан ўзида йўқ хурсанд эди у. Тагин филию руҳи ҳам олдинма-кетин келаётир. Лорелея, кифтлари силкиниб синиқ кулимсиради. — Эгар олган билан иш битди-қўйдими дегани шудир-да. Боёқишнинг кўзига ҳеч вақо кўринмайди ҳозир, — деган ўйга борди. — Ҳали Георгий филиниям бериб юборса агар, нима қиларини билмай тоза ҳовлиқса керак...

— Фарзинидан жудо бўлгач, даъвогар ўз навбатида саросимага тушиб, биз билган Георгий Расуловичга ноҳос юришлар қилди. Биринчидан, позициясини мустаҳкамлаш ўрнига шошқалоқлик билан ҳужумга ўтди. Ўз навбатида бу шунга олиб келдики, филиниям бой берди. Ўзингиз кўриб тургандек, оқ шоҳнинг ҳоли танг! db катакдаги аспнинг ҳаракати вазиятни юмшатарми-

кан? Йўқ, менимча, йўқ, ўз навбатида чемпионнинг қўли устун... — Ашраф Алиевнинг тўю азада бирдек, чинкиллаган, чинкиллаб кишининг ишқорини оздирадиган овози Лорелеянинг дилида яна нохуш туйғулар қўзғади. — Ялпизлашга шошилманг, холчочуқ, — деди у киноя билан овоз чиқариб, сўнг экранда кўриниш берган Георгийнинг ўйчан қиёфасига тикилганча: — Одамлар бежиз бир кишига эргашиб кетмас экан-да ўзи, — деб ўйлади, — худо берган бўлса — бас, истасанг гипноз қиласан, истасанг каттаю кичикни йўригингга соласан. — Хаёлининг бир четида тагин отаси, абжир шотирлар ҳам Пири Мафия шарпа каби кезина бошлади. Эгнига ювинди сачраган каби таъби кирланди. — Отам аввал бошдан кўп балони сезган, истеъфо бераман деб кўп чайналди. Лекин, бари бир, отўйиндан чиқиб кета олмади. Макрнинг уюрмасига тушиб қолсанг, шу-да. Шатранж билимдониман деб кеккаядиган Ашраф Алиев ҳам олдига похол ташланганини фаҳламади-ку! Кўпчилик очик кўрдай тугилиб, шу кўйда ўтиб кетар экан-да оламдан... Ҳали Георгий мот қилса, кейин нима деркан Алиев? — Аслида кемтикбурун шу гроссмейстри Лорелеянинг иқи суймасди, бироқ ҳозир унинг аҳволига астойдил ачинди. — Вой, шўрлик-э! Ҳолингни билсанг бўлмасмиди, а? — деди у, сўнг гроссмейстер ўрнига Султон Мирзони қўйиб кўрди. — Айб ўзларида, калта ўйлашади, тагин даъволари оламини бузади. Тўғри қилади-да ахир Георгий шуларнинг шармандасини чиқариб. — Энди у шармандаси чиқаётганлар қаторида ўзини ҳам кўрди. — Ҳаммани майна қилиб ўтирибди-я, — деди алами келиб, — ичида устимдан роса кулаётган чиқар?

— «...Бу менинг сўнгги ўйиним бўлади!» Георгий Расулович ўз навбатида бугун оқшом газетаси мухбирига шундай интервью берган. Сўнгги ўйин! Курашларга бой сўнгги ўйин. Ўз навбатида у ё тож олиб келади, ё... Ҳозирча ҳукм чиқаришга шошилмайлик, кўрайлик, қани у қандай якун топар экан?! — Шарҳловчи айтган ва ҳеч қутилмаган бу янгилик аввал Лорелеяга пича эриш туюлди. — Халқ манфаати йўлидаги сўнгги ўйин, — деб ичида кулди ҳам, сўнг сергак тортди, Георгий бу гапни атай, ўзига қарата айтгандек, ғалати таъсир қилди. Сўнгги ўйин? Нега? Мен... — Бу гапдан хабар топмай қолганлигига у ажабланди. — Нега айтди

ёкан бу гапни, ё тавба? — Шу гапнинг ортида туриб, Георгий заҳарханда қилаётгандек, аслида хатарли бир ҳаракатни чамалаб қўйгандек бўлиб туюлди унга. Бу, кетма-кет рўй бериб келаётган жамики кўнгилсизликлар бугунми-эртами, ишқилиб, охир оқибатда беҳосият йқун топишидан муқаррар далолат эди гўё. — Сўнгги ўйин?! — Лорелеянинг тирноқларига довлур жимирлаб кетди. — Нима бало дориди бизга, э, худо? — У кўзларини чирт юмди, нимадир қилиши, бу ишора тагига етиши лозимлигини кўнгли сезди, бир тўхтам истаб ўй ўйлаётганида жуда муҳим нимадир бордек туюлди, шуни эслашга тутинди, назарида, агар шуни эслай билса, тилсим очилар, юрагига ваҳм солган интиҳо нима эканлиги гўё ойдинлашар эди. Манглайини муздай тер босди. Фикрини ҳар қанча тинитмасин, на айқаш-уйқаш тушлари, на ўзга хотира ёдига тушди, ўй ўйлаб ўйининг тубига ета олмагач, толғин кўзларини очди ва кўрдик, Георгийнинг сертук қўллари асп сари чўзилди...

... Ва у беихтиёр чинқариб юборди.

Кеча, шом маҳали эгнига халатини илиб ваннадан чиққач, тошойнага ўзини солатуриб, кўзгуда кўрдик. столчада шахмат тахтаси, тошлар терилган, мана шу курсида — юзида қон йўқ — тош қотиб Георгий ўтирибди. Лорелеянинг қўлидаги тароғи тушиб кетди. Етти йил муқаддам, Адриатика соҳилидаги спорт саройига киратуриб, рўпара келаётган йигитни у кўрган, кейин, кўз кўзга тушгач, йигит кимгадир урилиб суринган, сўнг ўзини ўнглаб олгач, қадалиб унга тикилган ва юзларидан қон қочиб, ҳозиргидай тош қотиб қолган. Шунда Лорелея ток ургандай сесканган, бошидан ҳуши учиб, ғайришуурий таъсирни, қўлу оёқлари музлай бошлаганини ҳис этган. Гўё аллаким анавининг кўзлари ичидан ўзига тикилиб тургандек туюлган. Ниҳоят, йигитнинг киприклари пирпираб юзларида саросима акс этган, кейин ўлиб кетган кишисига баногоҳ тўқнаш келган каби ранжидахотир яқинлашган ва, шуми ёки бошқами, деган таҳликада хиёл бўйнини чўзиб унинг рафторига қараган, шу эканлигига имон ўгиргач, лаблари титраб, чимирилган қўйи: — Сиз? — деган. — Наҳот бу — сиз, Лорелея?.. — Шунда, баданида илон ўрмалаган каби Лорелея қаттиқ сесканган, юрагида бир ваҳм уйгонган, тисарилиб қочмоқчи бўлган, лекин оёқлари

иродасига бўйсунмаган, ғайриихтиёрий тарзда салимона тураберган у, кейин боши айланиб кўзи тинган, — изгирин юлқиб ўтаётган музлок чўққи, қандайдир маҳобатли хоч, чормих қилинаётган малиҳ унга намоён бўлган, малиҳни чормих қилаётганлар унинг нисбатида чумолича кўринмаган, аслида ҳисобсиз бўлиб, гўё унинг майлича улар сеvimли юмушларига машғул бўлишган, — Лорелея ҳушини йиғиб, атрофига аланглаган, ҳеч кимни кўрмаган, бироқ юрагида туғилган ваҳму ҳаросат кейинчалик ҳам уни тарк этмаган. Орадан етти йил ўтиб, кеча шом маҳали қўрқинчли шу ҳолга яна гувоҳ бўлгач, юраги ачишганча у Георгийнинг тепасига борди.

— Георгий? — деди у ёлворган оҳангда. — Сенга нима бўлди, Георгий?

Унинг манглайини силагиси, дардига малҳам бўлгиси келди, бироқ шунга яраша куч сезмади ўзида. Юзи гезариб лаблари кўкарган, тамоми мурдадек Георгий у билган, шунча йил бир ёстиққа бош қўйган жуфти ҳалоли эмас, балки етти ёт бегона эди гўё. Шу ғарибу нотаваонга ачинишми ва ёки тақдир келиб-келиб шунга дучор этганлигидан норозиликми, ҳар қалай, шунга ўхшаш бир туйғу уни безовта қилди. Георгийнинг қийналаётганини кўриб туришнинг ўзи ноқулай, унга қарашай деса яқинлашишга юраги бетламас, ташлаб чиқиб кетай деса нимадир йўл қўймас эди. Лорелея ичидан иқрор бўлдики, бу манглайи шўрга ҳеч маҳал у меҳр қўймаган. Шунча йилдан бери ҳозир ўзи ётсираб турган мана шу кимса билан яшаб келганлиги ўзига ҳам ғайритабиий ва эриш туюлди. — Одамзот қисмати шу экан-да, — деб ўйлади у, жони қийналаётган Георгийнинг йўғон томирига тикилганча. Шу кўргилик ўзининг эмас, бошқанинг манглайига битилганидан мужмағил таскин туйди, — ўлиб қолса-я ҳали! — Бунинг мурдасию бегона юртдан шуни опкетаман деб, ҳужжат тўғрилайман, самолётдан жой оламан деб югуришлари, минг бўсағага бош уриши, бари-барчаси бирдан хаёлида жонланди, даҳшатга тушиб: — Георгий! — дея зорланди, — сенга нима бўлди, Георгий? — Георгий қилт этмагач, ҳалиги ситамнинг борки мусибатини ҳис этди, хўрлиги келиб йиглаб юборди у. — Георгий! Кўзингни оч, Георгий, мунча мени қўрқитмасанг, ахир?!

Георгий тамшанди, лекин садо чиқмади ундан. — Сув берайинми? — Ҳозир сув берса Георгий ўзига ке-

ладигандек, шунда бошига тушажак кўргуликдан хаёс бўладигандек, Лорелея шоша-пиша бориб холодильникни очди ва ундан «Кока-кола» олиб, қайта эрининг тепасига келди, шунда у пайқадик, Георгий деворга — бир нуқтага тикилган кўйи хаёлан ниманидир муҳокама қилар, чамаси, йўл излар эди, бирдан Лорелеянинг шапш-пасаиди. «Кока-кола»ни столга қўятуриб, беихтиёр ўтирилди ва девордаги суратга кўзи тушиб, шу пайтга довор уни пайқамаганлигига ажабланди, сурат юзини деярли тўсиб қўйган шағам лопиллаб сўнаётир, ҳасратли ёғдулар чормихдаги Исо алайҳиссалом чехрасини хиёл нурлантирган... Георгийнинг бунга тикилиб туришида ҳеч бир маъно кўрмади у, сўнг қайтиб унга юзланди ва шунчалар қўрқиб кетдики, ғайришуурий тарзда ортга чекинди, кейинчалик, эшикка чиққач, юзига муздай шабада тегиб хиёл ўзига келгач, хоинона хатти-ҳаракати нохуш асорат қолдирганлигини англади, хижиллик дилини хуфтон қилди, шунда ҳовлига чиқатуриб, — хизматкорни чақирай, — деган ўйга борганлигини эслади, шу билан ўзини оқлади, назарида, ваҳима қилишга асос йўқ, дарди тутган, ҳадемай ўтиб кетади, илгарилариям шундай бўлган-ку, ахир! Шу ўйлар таъсирида хийла хотиржам тортди у, баногоҳ хизматкор аёлни чақириш хаёлида, асли зикланиб кетганидан, худ-бехуд кимсанинг қийналаётганига гувоҳ бўлишни, шунинг баробарида ўзи ҳам азоб чекишни истамаганидан буёққа қочиб чиққанлигини ҳис этди. Дилгир ўйларни хаёлидан қувмоқ ниятида бош чайқади, кейин: — Бечора, нега шундай кўйга тушиб қолди ўзи? — дея Георгийнинг мусибати асосини излай бошлади гўё, — беўй ва олифта тождорни койиб, Георгийга ён босган бўлди у, бироқ, — бугун чала қолган ўйин оғир кечди, шўрлик зикланди, шунга дарди қўзиди шекилли, — деган тахмин хаёлига келдию севинчга ўхшаш туйғудан юраги тошиб кетди. Чала қолган ўйин — қоралар тазйиқи тирқиратиб юборган, маҳв бўлаётган пароканда оқлар кўз олдида келди: — Боёқишнинг куни битдида, — деди Лорелея ички бир қониқиш билан. — Мен нима қилай? Менинг қўлимдан нимаям келарди? Менга қолса-ку... — Шунда аллаким жуда ҳам тепада, маҳобатли юксакликда туриб, ҳамма-ҳаммасини, ҳатто унинг кўнглидаги нобакорликни ҳам аниқ-равшан кўриб ўтиргандек, мунча майда бўлмасанг, эй, бандаи

ожиш, дея маҳзун бош чайқаётгандек бўлиб туюлди унга, Лорелея юришдан тўхтаб, алланечук хавотир билан бошини кўтарди ва ҳайиқиб гунафшаранг фалакка термилди, шу чоғ бирдан оламни зулмат қопладую сирли бир ваҳм унинг юрагини ўртаб юборди, тинчини йўқотиб, кўз учида ойни ахтарди ва баҳайбат нигоҳга кўзи тўқнаш келди, кўрқинч захридан нафаси қайтиб, ҳатто юраги урмай қўйди! Кейин — орадан қанча вақт ўтган, билмайди — шуни идроклаб етдики, кирик қоқаётир. Бир маҳал вужудида титроқ уйғонди ва оёқларининг учига довлур жимирлаб кетди. Оғир хўрсинди у, ва кўрдик, булутларни тилиб чиққан ой чалғининг учидай бўлиб сирғалаётир. Хаёлчан, хиёл вақт туриб қолди. Кейин ўсал бўлган болага ўхшаб бир-бир одимлаганча зинага етиб келди, лекин ичкари киришга юраги бетламади. Секин қайрилиб, ойнинг сарғимтир шуълаларини эзғилаганча ҳовлидан чиқди. Кўчада ўлик бир сукунат тўшалиб ётар эди. Лорелея ўзини ғариб ҳис этди, — эй, худойим-эй! — дея ўртанди, — гуноҳим нима эди менинг?! Нима қилай, айт, ахир, нима қилай? Нега ўзинг бундай яратдинг мени? Нега? — Ичидагини яширишнинг ҳожати бўлмаган билгувчига мурожаат қилди у, — яккамохов бўлиб қолишни мен ҳам истамайман! Мениям севишса дейман, ортимдан, ана, Лорелея Султоновна деб шивирлаб қолишса, ҳамманинг назарида турсам, дейман ахир, нима Георгий хоҳламайдими бунини? Уям хоҳлайди! Шунинг учун ҳам ўлиб-тирилиб ётибди-да. Эртага ё ажива бўлади у, ё авлиё! Ахир... — Лорелея залда ўтирган ва инон-ихтиёри ўзганинг таъсирида бўлган, шунинг фавқулодда юришидан тўлиб-тошиб, аъроф ҳолидан куйиб-пишаётган талотўпни кўз олдига келтирди. — Ахир, дея маломат билан зорланди у, — шу авсат тоифангга мансуб эмасман-ку мен, худойим! Йўқ, менинг тупроғим бошқа жойдан олинган, — кеча, кечқурун телевизорда намойиш этилган Наполеон ҳақидаги фильм ёдига тушди, жаҳонгирга арзи ихлос билан талпинаётган, унинг пойини ўпишга ҳозир тўда кўз олдидан ўтди, мийиғида аччиқ кулимсиради: — Ахир, шу фотиҳ довлур топадан деб қанча элнинг тинчини бузган, неча юз минг кишининг қонини тўккан. Унинг оёғи остида янчилиб кетганлар ҳам,

¹ Карл Макк (1752—1828) — австралиялик фельдмаршал. Наполеон Бонапарт қўшинлари билан жанг қилган.

фотиҳ бўлмаса-да, боши думалоқ одамлар эди-ку, шуларнинг ҳам ўзига яраша ҳою ҳаваси бор эди-ку, лекин бу ҳеч кимни ташвишга солмайди, армон билан куйиб кетганлар ҳақида солномачилар ҳам бир сўз айтмайди. Чунки улар шунга маҳкум, шунга муносиб, чунки улар Наполеон эмас, ҳатто бахтиқаро Маккча¹ бўлолмайди, шунинг учун ҳам улар тақдир ўйинида қилич ё қалқон. Уларга шундай қаралади, тарихда шундай қайд этилади, фалон урушда фалонча одам қурбон бўлди, вассалом. Наполеон эса тилдан тушмайди, номи қўшиқдан қўшиққа кўчиб юради, хуллас... Георгий ҳам шу, фатҳу нусрат билан ё доврўқ топади, ё эртага буткул назардан қолади, лекин мен-чи, мен? Нега энди сояга ўхшаб эргашиб юрибман унга? — Мабодо... тождорнинг аёли бўлганимда-чи? — деган шайтоний ўй кўнглига келди на Лорелея унинг хушсурат чехрасини эслаб, хазиин қулимсиради. — Яратганининг тантиғи-эй, — ўзича, у тождорнинг сиёқидан ҳоли-чи чамалаб кўрди. — Ҳеч бало қўлидан келмайди. Ёш болага ўхшайди-я. Уни Георгий эртага хасдай синдириб ташлайди. Бунда на қалб бор, на мурувват. Одамзот нега ўзи бир-бирини босиб-янчиб юқорига интилади, нега оёқостида қолиб топталганга ҳеч ким ачинмайди, нега топтаганга, фотиҳга ҳамма ихлос қўяди! Нега? Қўрққаниданми? Шу юмуш қўлидан келмаслиги учуни? Йў-ўқ, қанча тепага ўрласанг, шунча сирли кўрипасан! Э-э, худо, нималарни ўйлаяман мен? Георгий уни гажиб, суякларини туфлаб ташлайди ҳали. — Сипо тождорнинг бугун ортидан эргашганларга жуда расамадини келтириб қўл силкитгани хаёлидан кечди. — Мунча ўзига бино қўймаса, шўрлик? Шунақа муомаланинг роса ҳадисини олган экан. Ишқилиб, эртага... — У, Георгийни шарафловчи ас-асаю дабдабани, талотўп ичидан анавининг мосуво бўлиб, бош эгиб чиқиб кетишини тасаввур қилди. — Ҳаёт кимни аябдики, бунга шафқат қилсин? — Лорелея кўча адоғига бориб қолган, тоғ тарафдан муздай шабада эсар, кишини жунжиктирар эди. Алоҳал, дилдираб изига қайтди у, бурунги ҳаяжони босилган, умидсизликкина тушкун руҳини топтар эди. — Канченжангига борганим даям... — Бир нимага эришишига кўнглида ишонч туймади. — Наҳотки шу кўйда ўтиб кетсам? Ахир, анавидан нима камим бор менинг? Наҳотки энди... Эртага нима бўлар экан? — Георгийнинг аҳволидан келиб чиқиб,

тусмол қилиш мумкинлиги хаёлига келдию уйга қайрилди, эшикни очиб ичкарига кирган заҳоти зимдан эрига назар солди, кўрдик, юзига пича қон югурипти. Шахмат тахтасидаги вазият эса ҳамон аввалгидай, деярли ҳеч бир ўзгариш сезилмас эди. — Уқубатлар адо қиптию сени, Георгий, — деб ўйлади Лорелея гаюрлик билан, — кунинг битибди чоғи! — У лом-мим демай зални кесиб ўтди ва ётоқбўлмасига кириб эшикни ёпди. Бориб, ўзини тўшакка ташлади. — Қачонгача шу азобга чидаб яшайман? Нега мунча топтайсан мени, худойим?! — Шунда Лорелея ҳатто яратганнинг ўзидан ҳам кўнгли қолганлигини, ҳамма-ҳаммасидан совуганлигини ҳис этди, бир пайтлар Канченжангига чиқаман деб уринганлари, иқтидорига ишонганлари, «Гиннесснинг рекордлар китоби»га номим киради деб ўйлаганлари энди масхараомуз бўлиб туюлди. Ҳеч маҳал Канченжангига чиқа олмайди, беҳроғига ҳам, шунга кўзи етди, лекин... — Нега энди буям ҳолини билмайди, ахир? Нега ҳадеб ўзини уриб-беради? Агар, ёнимда шу ўралашиб юрмаганида, аҳтимол... Биттаю битта ўғлимни шуларга ташлаб қўймас эдим? Қайнонам ўлганининг кунидан, келин-келин, дейди, унча жини суймайди мени, кошки шуни сезмасам экан, болаям унинг таъсирида безиб бўлган. — У оғир хўрсинди, ич-ичидан шунга иқрор эдики, аввал бошдан меҳр қўймади унга, оёғимга тушов бўлади деб оиладан четлатди, нуқул ўзини ўйлади, доврўқ топай деди, мана энди на дилёра, на дилтортар кишиси бор. — У — Лорелея, йўлга тушишларидан бир кун аввал ойиси билан хайрлашиш ниятида уйига борган, шунда ҳардамхаёл отаси икки бармогини шох қилиб сузаман деб, роса уни чўчитган, сўнг бирдан маъюс тортиб: — Шўринг қайнаб қолди-ку, қизим, — деган. — Султон Мирзонинг дўкони паторат топди, кўчада бош кўтариб юролмайсан энди. Бу фасоддан Георгий ҳам хабар топади ҳали. Шунда у сени ҳайдаб юборади. Қозон чайишни билмайсан-да, қизим, ҳа-ҳа-ҳа! Лекин сен бўш келма! Менда айб йўқ. Ҳозир Пири Мафияни фош этиш чора-тадбирларини белгилаяпман! Ҳа-ҳа-ҳа...

— Шу кўргилик етмай турувди ўзи, — деб ўйлади Лорелея? — Буёқда Муҳаммад Расул машмапасй. Уёқда Пири Мафия... Отамни бадном қилиб ташлайди улар. Асли имони бутмикан унинг?! Э, худо, қандай

қушларга қолдим? Нечун Георгийга дучор қилгансан мени? Жонимни азобда ёқиш учунми? Оҳ-ҳ... — Илк учрашувларидан кейин, орадан бир ой ўтиб, тоғ этагида, манада ўтирганида осмондан тушгандай Георгийнинг янида пайдо бўлгани ёдига тушди, Лорелея ўшанда тоби қочганлигини баҳона қилиб шерикларидан ажралиб қолган, аслида узлуксиз саъйи-ҳаракатлар кўнгилга теккан, шу чўққига чиққан тақдирда ҳам ҳеч вақо ўзгармаслигига имон келтирган. Умиди узилган бир пайт энди юлдузи чақнаётган гроссмейстер Георгий Расулович шундай рўпарасида пайдо бўлган. Ва майин жилмайиб деганки, Эйнштейн айтмоқчи, сиз — альпинистлар жонингизни жабборга бериб чўққига чиқасизлар, йўқотган нимангизни ахтарасизлар ўзи?

— Сизни! — Зиқланиб ўтирганлиги боисми, Лорелея шундай деган, пича кўнглини ёзгиси келган, жилмайган.

— Шундай дейишингизни билар эдим. Аммо бу чин дилдан айтилган гап эмас. Амални бўйнига олиб, ўз оёғи билан қошингизга келган муҳибга очиқ бўлинг! Биро, дейдилар: қандай ўлчовда ўлчасангиз, шундай ўлчовда ажир оласиз.

— Мен тушунмадим сизни Георгий!

Георгий хазин жилмайган.

— Сиз учун...ўлимгаям тайёрман, Лорелея! Борган шу.

— Бало экан ўшандаям бу, — деб ўйлади Лорелея, — агар, манави машмаша орага совуқчилик солмаганда ундан сарафроз, ундан кўра меҳрибон бормиди оламда? Қун сайин мендан узоқлашиб кетяпти. Шунинг ўрнида бошқа биров бўлса бунчалар ситам ўтказмасмиди? У мендан безган, худо билсин, асти севмаган. Мениям кўнглим жиз этмайди-ку, ахир! «Қандай ўлчовда ўлчасангиз, шундай ўлчовда ажир оласиз». Ҳаммаси риё, ҳа, шундай, ҳаммаси ёлғон. Асли мени топташ учун яратган уни. Ҳа, майли, эртага буям синар, буям менинг ҳолимга тушар ҳали. Шунда салом бераман, вақтида босар-тусарингни билмаган эдинг, қалайсан энди, Георгий? — дейман. Тавба, нега одамлар бир-бирини бунча ёмон кўради? Бир-бирига хиёнат қилади, чалади? Нега?

Ўшанда... Қўмита раисига ҳали муовин бўлишга-

нича йўқ, аввал бошда шотирлар қўғирчоқ театрида ошкоралик масаласига доир кенгаш чақиринди, улар шу оқшом, газетада ёзишча, кенгашдан кейин қўғирчоқ тоифасига мансуб бўлганлигимиз учун бизнинг ҳақ-хуқуқимиз камситилмоқда, деб намойиш қилинди. Шундан келиб чиқиб, қўғирчоқ тоифасига мансуб бўлганларнинг талаб ва истакларини ўрганиш бўйича нуфузли комиссия тузилди, унга атоқли қўғирчоқбоз Пири Қўғирчоқ раис этиб тайинланди.

Шу хабарни ўқигач, Султон Мирзо: — Воҳ! — деб юборди. — Ахир, бу Пири Мафия-ку! Юқоридагиларнинг кўзи қаёқда? Нахотки мундай бир тузукроқ одам топилмаса? Ёки... шотирларнинг ўзи шуни талаб қилишдимикан? Агар шу гумон рост бўлса, хатарли. Олдин олиш зарур. Қалтис хатолик ўтди-да. Пирларини юзага чиқариш учун... Касофатлар. Эҳтимол, Пирнинг ўзи ташкил қилгандир? Ҳар икки ҳолдаям охири бахайр... Хў-уш, энди у қандай тадбир белгилар экан? Бу ҳаракатдан кўзланган мақсад аниқ. Аввал қўғирчоқларнинг ҳар бир ўйини телевизор орқали намойиш этилсин, дейишади. Жамоатчиликка яшин тезлигида таъсир ўтказишнинг замонавий воситаси — шу. Буни ҳисобга олмаганмиз биз. Кўпчиликни оғдириб олишгач, қўғирчоқ тоифасига мансуб бўлганларнинг мавқеини ошириш ва келажagini таъминлаш масаласи кун тартибига қўйилади. Ҳа, худди шундай бўлади. Падарига лаънат! Падарига минг лаънат ҳаммасининг...

— Дикқат, дикқат! Муҳтарам телетомошабин дўстлар! Қўғирчоқ тоифасига мансуб бўлганлар ҳам вилоятимизда алоҳида нуфуз тутати. Шуни инобатга олиб, бугундан эътиборан қўғирчоқ театри, унинг артистлари, инжасанъат намуналари билан сизни таништира берамиз! — Шундай деб диктор қиз гилай кўзларини сузди ва илтифот юзасидан жилмайди. — Бугун кўпнинг сонли телетомошабинларнинг талабларига мувофиқ ёрқин истеъдод соҳиби Абду Шотир фаолияти ҳақида кўрсатув берамиз. Абду Шотир қўғирчоқбоз Пирнинг тарбиясини олган... Ҳозир у рок-музика оҳангларида «Таъзим» деган пантомимани ижро этади. Марҳамат, томоша қилинг.

Абду Шотир таманно билан сахнага чиқиб келди, сўнг қора шляпасини қўлига олди-да, манглайи ерга

теккунча эгилиб таъзим қилди, кейин шляпани қийшиқ кундириб, паришон қиёфага кирди. Муаллақ ҳаракат қилган қўйи гўё йўл боса бошлади. Баногоҳ аллаким рўнарасидан чиқди, йўловчининг нимасидир ғашига кетди шекилли, Абду Шотир бурнини жийирди, мунча кеккаймаса бу, деган каби лабини буриб қўйди. Шувиллаб орқага «оқаётган» лента бўйлаб илгарилаётган туядай чайқалиб яна «юра» бошлади. Сўнг бир нимани аслаган бўлиб қўққисдан тўхтади, каллахум деган маъно англатиб кўрсаткич бармоғини чаккасига босди. Ҳали ўзи учратган ва паст назар билан қараган аслида улуг зот, лекин танимаган, сийини қилмаган. — Биз шундайларнинг қадрига етмаймиз! — У ўкинч ила бош чайқади ва кескин равишда халққа юзланди. Шу чоғ зарби оламни бузиб резу наво таралди, Абду Шотир оҳанглар қуюшида эшилиб-буралиб, минг имо, минг ишора тавсифида ўша зотни таърифлай кетди. Эл бошига қирон солиб, гўё қирқ бошли аждаҳо юртга тажовуз қилди. Қон йиғлаган — ким, тиз чўкиб худога ёлворган — ким. Ниҳоят, ўша зот қилич яланғочлаб аждаҳога рўбарў чиқди ва тонгни шомга улаб у билан олишди...

Лорелея ҳайрон бўлган...

— Нима демоқчи ўзи бу?

Оёқларини айқаштирганча ясланиб креслода утирган Султон Мирзо ёйилиб кулимсираган:

— Бошингга бало ёғилганда кунингга яраган ким. Ёй, авом, танийсанми шуни? Сен унга саждалар қилгин. бурчлисан, демоқчи.

— Кимга?

— Султон Мирзога-да! Ишқилиб, кўз тегмасин. Бошланиши чакки эмас. Қанотимга кириб, астойдил ташвиқот қилишяпти. Аммо-лекин шартлариям шунга яраша. Илож қанча, бажарамиз-да энди. Лекин Одил Шеровични жойидан жилдириш осон кўчмайди. Хўш...

Шу чоғ жавонда чиқиллаб турган биллур соат таққа тўхтади, яратган эгам жон ато этгандек у Султон Мирзо томонга юзини бурди ва унинг кўзгусида Шотир Бек кўриниш берди.

— Ташвиш тортманг, оқсоқол, — деди у кўз ости-дан тикилганча. — Ният холис бўлса, худо қўллайди.

— Бўлмаяпти-ку! — Султон Мирзо асабий, чин-қириб юборди.

— Қаловини топиш керак, қаловини. Бўшашиб ўтирган билан биров бўлдириб бермайди-ку!

— Қани ўша қалови, қани?

— Бир шаввоз бор...

— Хўш?

— Ўзиям чўпоннинг чўқайини уради.

— Нима бўпти шунга?!

— Анойилигингиз ҳеч қолмади-да, оқсоқол. Одил Шеровичнинг ковушини ёлғиз ўшагина тўғрилаши мумкин, тушундингизми?

Султон Мирзо бир сесканди, сўнг гезариб соатга юзланди. Норозилигини яширмай тўнғиллади:

— Ким у?

— Шотир Шайтон.

— Шотир Шайтон? Бу кишим нима даъво қиладилар... кейин?

— Шотир Шайтонми? У, биринчидан, ўзимизнинг одам. Иккинчидан, оламшумул провакатор. Омон бўлсангиз, ҳали бундайлар асқотади сизга. Раҳбарлик осонми, оқсоқол. Ҳатто Пир ҳам Шайтонга суянган, душманлари юрагига унинг тилини бигиздай санчган. Сиз ҳам... олишингиз мумкин-ку уни саркотибми ё болалар тарбияси бўлими...

— Ноҳалол йўл.

— ...Лекин замонавий.

— Бизга тўғри келмайди.

— Келади! — деди Шотир Бек кескин оҳангда, муҳокамага ҳожат қолдирмай.

— Мен бир ўйлаб қўрай?

— Эртадан бел боғлаб ишга киришсинми?

—

Шотир Бек, бошқа иложингиз йўқ-ку бари бир, деган каби чап лабини қимтиб, мийиғида кулди, сўнг унинг акси ўчдию одатдагидек, соат чиқиллаб юра бошлади. Султон Мирзо аввал бўзарди, кейин шолғомдай қизариб кетди. — Вой муттаҳам-эй, вой муттаҳам-эй! Одамга ўхшаб мундай оёқ узатиб тинчгина ўлай десанг, шунгайм қўймайди-я! — Тутақиб, жаҳл билан соатга узалди ва уни олиб полга урди. Чил-чил синган биллур қоплама кўз ёшидай тирқираб кетди. Шу пайт даҳлиздаги тошойнада Шотир Бекнинг хафагазак қиёфаси намоён бўлди, бироқ унинг овози равоқдаги гулдон ичидан гулдираб чиқди: